

Előretöltés

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

3 Jódal Rózsa:
Felrobbantam

6 (H)ősni beszély -
interjú dr. Horváth
Júlia Borbálával

10 Pekár Tibor: Ki írta
az első magyar
operettet?

2021. szeptember 18. IV. évfolyam 9. szám

Táj összsel

vezérvess

Csík Mónika

Sodródásban

Billen a ladik,
billen a lélek,
jobbra, balra, előre, át,
lelkes állatok szemei
tükrök a mélyben,
tarajos hullámok
fürösztik az óceánt.

Kurta neszek zaja kel,
ahogy hintál a csónak,
a lélek minden billenésnél
egyensúlyt keres,
jólesne némi zöld, némi tűz –
moha és kova a tenyérbe,
kenyér és bor is,
forró, fűszeres.

A pillanat madarak
röptével mérhető,
szárnyukkal simítják
az ég sápadt homlokát,
a part, a part hol lehet –
fürkészel, tarajos hullámok
fürösztik az óceánt.

Akár bálnák kék fényű háta –
partvonal lejt a horizont alatt,
feltűnik, eltűnik, a ködbe vész,
látni egy pillanatra ismét...
Csak az irányt, az irányt tartsd, barátom,
és bízd a napra, a vízre, a szélre magad!

esszé

KÉT KERÉKEN

FÜREDTŐL ARÁCSON ÉS AKALIN ÁT LÓKÚTRA

Most ez a hét nekem a kerékpárról szól. A tavalyi online meetingek után ha fél csapat is, de végre személyesen is ott lehettünk Balatonfüreden a Fordítóházban a magyar-spanyol műfordító szemináriumon. A munka mellett még egy feladat várt, Akaliból a Fenyő-hegyről, hajdani alkotóházamból, ahol 2011-től a regényeim kéziratán dolgoztam, két év után most végre elhozhatam még a pandémia előtt ott rekedt biciklimet. A kivitelezés nem úgy sikerült, ahogyan terveztem, hogy hétfőn korán reg-

gel mindjárt el is megyek érte, hogy mire megjönnek a szeminárium résztvevői, én is visszaérjek. Végül szerda lett belőle, akkor az ebédszünetet és a kötelező sziesztaidőt kihasználva érte mehettem. De haladjunk szép sorjában.

A fordítóházi munkakezdés előtt már évek óta minden reggel föltekerek Arácsra, ahol az utolsó házakat elhagyva rátérek a kék jelzésre, az ösvény mellett kikötöm a drótsamarat egy fához, no nem mintha attól kéne tartani, hogy valaki elloplja onnan, de az ördög nem al-

szik, és hát végső soron ez a ház biciklijem, nem az enyém, jobb a biztonság. Miután kikötöttem, beállítom a Runkeepert, mert szeretem mérni a teljesítményemet, és elindulok a Koloska-völgybe. Oda-vissza öt kilométernél valamivel több, nálam ez egy teljes órát jelent, mert én igazából nem is futva, hanem futólépésben haladva teszem meg ezt a távot. Sokszor mondom, jó gyaloglótempóban biztos lehagynám magamat, de nekem ez nem a sebességről szól. Ezek nálam kontemplatív futások. A mindfulness

keretében próbálok a lélegzetvételeimre és a lépéseimre koncentrálni, és ezúttal azt vettem észre, hogyha a lélegzetvételemet figyelem, akkor legföljebb a hüllőagyammal észlelhetem a körülöttem zajló eseményeket, jelenségeket, mert annyira lefoglal ez a lélegzet- és lépésfigyelés. Vagy-vagy. Úgyhogy felváltva csináltam, hol a lélegzet, hol a környezet. Megállapítottam, hogy már hullani kezdenek az elsárgult levelek, mint ha a közelgő őszt jeleznék, észrevettem az eldobott szemetet, egy nejlonzacsót kétes, ámde

szinte a porladásig beszáradt tartalmával együtt föl is vittem menetben a kukához, miután hüllőagyam három napon keresztül jelezte, hogy ott van, csak én éppen a lélegzetvételemler figyeltem.

Hamvas Béla emlékpadijaim számos érdekesség akadt útközben. Megállapítottam, ha ez így megy, a Koloska-patak csinos kis szurdokot váj majd magának. Ha két-háromszáz év múlva erre jár valaki, egész más tájat lát itt, mint most én.

folytatás a 2. oldalon

esszé

Patak Márta

A fenyves nyilván kipusztul, mint most a völgy bejáratánál az évszázados fűzfa, amelynek hatalmas karjai csupaszon meredeznek a levegőbe, és a legelső szél már alaposan megtördelte a végeit. Maradni fog viszont a tölgyes, a víz pedig járja majd a maga útját és vájja egyre mélyebbre a medrét. És maradnak a sziklák is, Hamvas padja fölött is, meg előtte a többi is, végig a völgyben, viszont a hársfa, amelyről Hamvas esszéje szól, nem tudom, annyi idő elteltével is tartja-e még, mindenesetre most még ott áll, ereje teljében, dacol viharral, széllal a nyárban, faggal és a kevéske hóval a télben.

A szerda eljöttével a Fenyve-hegyről csak visszafelé kellett megtennem az utat a balatoni biciklivel, amelyet kiszabadítottam messzi szomszédjaim garázsának fogságából. Ahogy száguldottam lefelé a szőlők között, az ismerős helyeken nem is próbáltam földézni az emlékezetes pillanatokat, egy-egy villanás jelezte csupán, hogy mégsem úgy kéne elmennem innen, mint aki menekül a múltjából, mert nem biztos, hogy még egyszer az életben ugyanígy fogok leszáguldani innen. És mégsem időztem az emlékeimnél, nem álltam meg azon a ponton, ahol annyiszor, de annyiszor átkeltünk azon az aszfaltúton hűsítő futótársammal, Susival, a fekete drótszűrű vizslakeverékkel, hogy aztán folytassuk utunkat Fövényes felé, a szőlőhegyek közötti erdős és cserszőmörccés részeken keresztül, ahol egyszer akkora vaddisznó takarta el előlem a családjá többi tagját, hogy hátulról lónak néztem, és miután közeledtemre nem vették be magukat a fák közé, szégyenszemre én fordultam sarkon.

Nem álltam meg sehol, hanem behúzott nyakkal átszáguldottam a fenyvesen is, le a 71-es útig, on-

nan a lovarda előtt haladó kerékpárútra térve le a völgybe, majd a tenispálya mellett betértem Fövényesre, de ott sem gurultam le a mólóra, hogy megnézzem a hollywoodi színészre emlékeztető, napbarnított testű, blazírt arcú, pipás horgászt, hanem hajtottam tovább, mint aki késésben van. Pedig régen mindig megálltam, váltottam vele néhány szót, kedvemre volt a hangja, igaz, ezt többnyire Füredről visszafelé jövet tettem, amikor a Fenyére még hazajártam.

Udvarinál a bolthoz fölérve mindig megálltam vázsonyi kifőltre, egy-egy islerre vagy mákos patkóra, és csak miután ezekből jól föl tankoltam, azután indultam tovább Örvényes felé a forrásig. Most oda sem tértem be, nem hajtottam el a műemlék vízimalom előtt, a főúton átkelve a búzatábla szélén nem szedtem szarkalábat, pedig néhány tő még virított a kerékpárút mellett, de eszembe villant, mennyire örült messzi szomszédasszonyom, amikor egy csokor búzavirággal állítottam be hozzá egy füredi portyám után.

Aszfórére érve meglepődtem a vadonatúj, széles kerékpárút látán, és a frissen felhúzott, egyforma házak előtt eltekerve megfordult a fejemben, nehogy a végén autót is ráengedjenek erre az útra, mondván, hogy a házakból ki is kell majd járni. Amikor legutóbb erre jártam, még csak hirdették az eladó telkeket, mára meg már kész lakópark alakult ki itt a mandulafákkal szemben, ahol 2013 szeptemberében Erikával szedtük a mandulát. Az ő emlékére fordultam le a romtemplom előtti forráshoz, ahonnan rálátni a Tihanyi-félszigetre meg a völgyhídra. Erika árkádiai tájként emlékezett erre a forrásra és környékére, ahol éppen birkanővérrel, amikor arra járt, és szeretett volna még egyszer visszamenni oda, úgyhogy tervezett

Balaton-kerülő útjának azon az utolsó, idő előtti állomásán mi is letértünk a kerékpárútról, hogy megpihenjünk. Reménykedtem, hogy a nagy melegben nem lesz kedve senkinek lemenni, de már egy pár volt odalenn. Hiába, nyár van, a kerékpárosok lejárnak ide inni, pihenni, ősszel vagy tavasz végén, nyár elején fordulhatott volna csak elő, hogy unokatestvéremre, Erikára gondolva egyedül maradhatok az emlékeimmel. Úgyhogy nem is sokat időztem, egy-két kötelező fénykép után hajtottam is tovább Füred felé, meg sem álltam a Bázisai-öbölnél, Sajkodnál sem emlékeztem meg Németh Lászlóról, nem figyeltem a mezőn az ágaskodó ürgeket, nem gondoltam semmire, csak mentem, tekertem, ahogy bírtam, önvédelemből talán, hogy ne fájjon annyira az emlék.

Tihany után megszapordtak a kerékpárosok, az autók, Füredre érve kötelező megállónál, a savanyúvízű Berzsenyi-forrásnál sem álltam meg, egyetlen cél vezérelt csupán, hogy minél előbb érjek vissza a Lipták-ház oltalmazó kertjébe, ami olyan most nekem, mint a Varázshegy. Pedig lett volna még egy jó óráma a délutáni kezdésig.

Mint aki lopott holmin menekül, úgy menekültem ki a tíz évből, amely Akalihoz, a Fenyéhez kötött, ahol *A test mindent tud* és *Mindig péntek* végső változata is megszületett, és ahol utolsó láncszemként a kerékpárom mint valami zálogtárgy helyettem is ott maradt.

Ezzel a tíz évvel együtt magam mögött hagytam mindent, ami elmúlt – Balatonrendes, Pálköve, Bajcsy-Zsilinszky háza, íróasztalán üveglap alatt az utolsó levele a kőhidai fegyházból, gondosan megformált betűkkel, nem olyan kusza, mint a Margit körüti fegyházból valók, amelyeket zaklatott idegállapotban, vécépapírra rótt sietve, és amelyek láttán elfogott a sírás, amikor elem hozták egy dobozban a Széchényi könyvtár kéziratárában, amikor anyagot gyűjtöttem a drámámhoz.

És magam mögött hagytam nagy kerékpártúrám a Tapolcai-medencében, Akalitól Badacsonyig és vissza. Odavan már Szentbékállá, Kővágóörs a romos zsinagógájával, Kékkút a forrással, Köveskál, Salföld is az impozáns romtemplomával, a Hegyestű, Dörgöcs a romtemplomaival, Mencshely a Kossuth gyerekek emléktáblájával, Vöröstó a német feliratú fehér homlokzatos házaival, Barnag, a zádorvári úttal, Csicsó és a Nivegy-völgy, meg ami most hirtelen nem is jut eszembe, vagy amiről nem is szeretném, hogy eszembe jusson.

Visszaérve ráöntöttem társaimra a keservemet, pufogtam egy sort, hogy nem csináltak nekem ebédet, úgyhogy gyorsan hozzá-

láttam, feszültségvezetéképpen megfőztem a színes tésztát paradicsomszósszal, aztán mint ha mi sem történt volna, folytatódtott a hét Füreden, napi Koloskástul, szemináriumostul, immár két biciklivel. Egyik az volt, amelyik már jól bejárta az utat, magától is föl talált volna a Koloskáiig, a másik pedig, amelyik néhány év után visszakerült hozzám, és amelyhez ragaszkodom, mert édesapámmal vettük Kaposváron a biciklisnél, amikor a sok baja ellenére még ő is kerékpáron közlekedett.

Küllők tánca. Kísért tovább a hét hátralévő napjain is a kerékpármotívum. Csütörtökön a szabadkai Bíró Tímea versét fordítottuk, melyben *a paradicsomokkal megrakott szatyrok a biciklikormányfülből*, és *a biciklin ülve vagyunk otthon*, így a vers, de arra már nem is gondolok, hogy a tíz év alatt én is hányszor elmondhattam volna ezt, összeszámolni sem tudnám, hány kilométert mentem a Balaton-felvidéken. Most viszont fordítottuk ezt a verset.

Hogy teljes legyen a kép, csütörtökön Bíró Tímea, majd péntek délelőtt Ladik Katalin *Érezd, amikor bejövök az ablakon* című verse után, mint aki vérszemet kapott, jöhetett még ráadásnak délutánra, bónuszképpen Wirth Imre versének fordítása és vele az éj, a két keréken tovaryargáló nagy biciklitolvaj. Így tisztességes ez, ha már egyszer ő vállalta a nemes feladatot, hogy hazaszállítsa velem együtt a biciklimet. Csak hogy beletörök a bicskánk a vers zenéjébe, rímeibe, nem is sikerül másfél óra alatt elfogadható változatot csinálni belőle, el kell tenni, hadd pihenjen egy évet, majd elővesszük jövőre. Két prózai szöveg, egy Krúdy: *Előhang* és egy Molnár Vilmos: *Utazás vonaton*, aztán a két vers, ennyi bőven elég egy évre, a tizenhét év alatt ilyen mennyiségű szöveget még sosem fordítottunk ezen a magyar–spanyol műfordító szemináriumon.

És a szombat reggel elérkezéssel jön a nagy dilemma, hogyan fér majd bele a Hauser kerékpárom Wirth Imre Daciájának csomagtartójába. Ki kell szerelni az első kereket, ez az utasítás. Viszonylag egyszerű művelet, gondolom én, a csavar kulcs is megteszi, mivel villaskulcs nincsen, csak hogy az erőkar nem elég hosszú, hogy tiszta erőből neki lehessen menni. Marad a csavarlazító, egyórás pihenő. Nem elég. Marad a helyén a kerék, vagy mi lesz? Kerül, amibe kerül, a keréknek mindenképpen ki kell jönnie, ez az utasítás, úgyhogy újabb egyórás várakozás után újabb csavarlazító, újabb próbálkozás. Semmi. A csavar nem mozdul, pedig már a féket is szétszedtem, hogy majd ki lehessen emelni a kereket.

Délután három óra után végérvényesen feladom. Rác Péter is, José is megerősít, ez a leghevesebb, amit tehetek, ez a kerék így nem jön ki, marad, legfeljebb kilóg, majd rácsukjuk a csomagtartót, teszünk a kerék alá és fölé egy lepedőt, és odapókozunk.

Végül elérkezik a fél öt, a puding próbája, megfogjuk hárman-négyen is, innen is, onnan is, addig húzzuk, toljuk, igazgatjuk, amíg a 26"-os szürke Hauser benn is van a csomagtartóban. Nem volt egyszerű, de rácsukhatjuk az ajtót, és biztosak vagyunk benne, hogy Leányfaluig ki sem nyitjuk majd.

Lókút a következő állomás, ahová négy keréken érkezünk ugyan, ám a kerékpármotívum továbbra is velünk marad, mert bezárandó a hetet, Szajkó István szabadkai festőművész lókúti műtermében és kiállítóterében töltjük. Ez a második alkalom, hogy a kerékpárok nagy festőbarátját nyári otthonában meglátogatom.

Két fekete orr a földön a kapurésben, és ahogy nyílik a kiskapu, Maci és Sálás fogad bennünket nagy csaholással. Beszélgetésünk jócskán belenyúlik majd az éjszakába, közben a pajtaműteremben magamat is megtalálom majd István egyik tavaly készült, szabadkai képén. A fenyves, mely előtt kéken világít a kerékpár, lehetne nekem akár a fenyvei is, amelyben úgy tudott füttyülni a feltámadó szél, hogy első éjjel azt hittem, rám dől a ház. De lehetne ez a mostani is éppen, ahol talpam alatt puhán roppantak a tűlevelek, ahogy futottam mindennap a koloskai erdőben.

A Szajkó-képeken felbukkanó kerékpárok mindegyike önálló történetet mesél, így majd talán az enyéme is megszólal egyszer. Most csak így emlékezetből idézem föl egy korábbi képről a két atyafit, az egyik jövetben, a másik menetben, kalaphoz emelt ujjal búcsúznak egymástól, miután útközben megálltak egy szóra, de már sietnek is tovább. Sokat nem időzhetnek ott, látom rajtuk, mindketten mennének már a dolgukra, várja őket az asszony vagy a munka. Vagy az is előfordulhat, miért ne, hogy fröccsözés után, mielőtt hazaindulnának, még ráérősen megvitatják a dolgok állását a kocsmá előtt, ami persze nem látszik a festmény terében. Igen, talán ez a valószínűbb. Egész a falu szélén vagyunk, az út a másik irányból vezet majd tovább. A két atyafi a zárás utáni utolsó vendég volt a kocsmában, és most búcsúznak, ahogy másnap reggel majd mi is elközönünk Szajkó Istvánéktól. Búcsúzóul még felolvassom házigazdáinknak Bíró Tímea versét, ezzel bezárom a kört, és nem is marad más hátra, mint négy keréken tovaryargalni, a Dacia fedélzetén azzal a másik kettővel.

FELROBBANTAM

Jódal Rózsa

Hát ez a Bromazepam nem hat?... Csak forgolódok itt az ágyban. A lepedőm átforrósodott. Az átizzadt párnámat már háromszor is megfordítottam... Ez a lakás itt a harmadikon olyan, akár egy levegőtlen, átforrósodott kaloda... Lemenni pedig ritkán merészkedek még, akkor is csak maszkkal. Hetedikén kapom a második oltást. Utána három-négy hét múlva leszek csak védett. Megint csupa víz vagyok. Beveszek még egyet, majdcsak hat.

Érdekes... Most élvezem a meleget, az előbb pedig majd meggyulladtam, dobáltam le magamról a paplant... Most meg olyan zsongítóan jó... De furcsa! Vau! Mit akarnak tőlünk ezek az emberek? Kicsit arrébb iszkolok, pedig egyiknél sincs hurok... Nocsak... Kaja?! Ejha! És nem kifli vég, nem is penészes kenyér, amibe beletrörik a fogam, de azért csak rágom, rágom elszántan. Ha nincs más. Valami kell, hogy legyen a bendőben. Ha üres, úgy érzem, valósággal lehúz. Ez valami más! Olyan Szaga van, hogy... Kicsordul a nyálam... Merjek közelebb menni? És ha elkap? Lehet, hogy csapda. De ez a mennyei Szag! Hú, de finom. Hagyok-hagyok-hagyok... Csak lefetyelek és lefetyelek... De mi ez? Ez a nyakigláb, aki enni adott, mégis felém nyúlkal. Bántani akarhat... Mert mi mást? Ezt ismerem! Csak ezt ismerem. Volt benne részem elégszer. A hurokból is, de meglógtam. Rávicorgok, de nem ijed meg... Ha belém rúg, megharapom! Lehajol és (minden szál szőröm feláll) megsimogat! Engem, a kóbor, kajla fülű Lajka kutyát! Még ilyent! Annyira zavarba hoz, hogy csak egy kicsit rántom el magam, aztán – hagyom. Egy emberi tenyér a fejemen... a nyakamon. Most meg a fülem morzsolgatja. Érdekes! Ilyet még nem pipáltam! Nem kellemetlen, de azért megrázom a fejem. És csak nézem, bámulom elbűvölten. Az első Kétlábú, aki megsimogatott. Most meg mi a csudát csinál? Valami bogáncsot vagy mi a fenét szed ki óvatosan a szőrömből. Juj! Ez fáj, te! Odakapok a lapáttenyeréhez – persze úgy, hogy ne fájjon, de tanulja meg belőle a regulát! Ő csak vihog. Az orrom alá dugja azt a valamit, hogy nézzem meg. Ja, ahol én kóricálok meg szunyókálok, ott van mindenféle... más is. Még sokkal másabb is. Ja.

Nini, itt van Albina is. A nagyokos. A beképzelt szakája fűnek-fának azzal dicsekszik, hogy vele – foglalkoztak. Valamire „tanították”. Hogy mire, azt persze őkelme sem tudja. De az tuti, hogy valamit a nyakába akasztottak, amiről bármikor ráismerhetnek, és talán vissza is hívhatják. Lehet, hogy el sem engedték, csak megszökött. Az ilyentől minden kitélik. Az is lehet, hogy kirúgták. Most itt is van. Úgy flangál itt le-fel, mintha ő lenne a falkavezető... Ez a gyáván fülét-farkát behúzó meg ki a csuda? Hiszen ez Mushka, akit még mi, tapasztalt kóbor ebek is kinézünk maguk közül. Persze most ő is dúskál a finom kajában. No, menj a fenébe, nem bántalak. Zabálj.

Visznek. Valamibe beleraktak. Mindhármunkat, azt hiszem. Nem fáj.

Jé. Jó itt. Vau! Csak kicsit más. Nem lehet rohangálni. Hé! Engedjete ki! Sétálnék egyet. Aztán lehet, hogy visszajövök. Kajára. Talán.

Hát ez meg most mi? Ugyanaz a lapátkező, nyakigláb ürge, aki olyan kedvesen morzsolgatta a fületem, bedug ebbe a... ebbe a micsodába? Olyan, mint egy luk...

mint egy ketrec vagy micsoda, de olyan picurka, te jó ég, ebben még megfordulni sem tudok! Próbálok, próbálok, de nem megy! Nem és nem! Ember! Hülye kétlábú! Engedj ki! Itt nem jó nekem! Te szerettél engem. Finom kaját adtál, többször is, simogattál. Mít akarsz most tőlem? Olyan szűk itt minden, olyan fémszagú, olyan hideg... A hátam odaszorul a rácshoz. Fáj! A lábaimat nem bírom kinyújtani. A fejemet meg nyomja ez a valami. Borzasztó! Vau! Ez rosszabb, mint az utcán. Ott, ha meg is rugdaltak, dobáltak, esténként egy zugban legalább békésen kinyújtózkodtam... Nézd rám. Olyan kedvesen néz. Vau-vau! Mondd, mit vársz tőlem? Te, az egyetlen ember, aki jó volt hozzám? A nevemen szólít. A ketrecemhez hajol, és úgy suttog.

– Lajka, kicsi Lajka. Nyugodj meg, nyugodj bele. Téged választottunk. Az egész felkészítő csapat terád szavazott, mert te bizonyultál a legszívósabbnak. Albinára más feladat vár. Mushka pedig olyan hisztit csapott, olyan rettenetes-showt, hogy levettük róla a kezünket. Te leszel az első űrutas! Az első asztronauta! Az egész világon! Föl tudod te ezt fogni? Dehogyan tudod, dehogyan tudod! Hetek kemény szenvedése vár rád, kiskutyám. Meg kell szoknod a hideget, a szűk helyet, amely majd utóbb a kabinban fogad; a másfajta a táplálkozást: a zselét, no meg a magányt. A végtelen magányt, Lajka. Kicsi Vakkancsom. Hetekig egyedül leszel majd a világűrben. Egyedül a csillagok között.

Nem értem, mit mond, de olyan szeretettel néz rám! Szinte könnyörögve. Mintha arra kérne, hogy maradjak itt. Ebben a szörnyűséges kinkamrában. De miért?! Mondd, mit vársz tőlem? Én mindent megteszek érted! Szeretlek...

Éhes vagyok. De mi ez? Olyan nyúlós valami, mint a takony. Vagy a velő... Én ezt meg nem eszem. Ilyesmivel mosta a régi gazdám, aki kidobott, valamikor a fogát... Éhes vagyok. Görcsöl a hasam. Ő nyújtja nekem ezt az undorító valamit. Kedvesen, biztatóan kínálja. Akkor nem lehet rossz. Nem lehet olyan, mint amikor Csaost valami szúrós, tépő dolgokkal teli szalámi-val etette meg valaki. Órákig nyüszített, ugatórozott, vonított, tombolt tőle szegény nyavalyás. Körmével tépte a parti füvet, és véreset hányt.

Hát ez meg most mi? Bekapcsoltak valamit, kigyulladt a Fény... Rettenetes zúgást hallok... Valósággal szétpattan tőle a fejem... és forogni kezd velem a ketrec! Egyre gyorsabban, egyre gyorsabban... ez borzasztó! Állítsd le! Leállítani! Egészen összetörök. Minden porcikám... Kibíjíhatatlan... Ki...

– Elájult szegény. Mít csináljunk? A gyorsulást csak centrifugákkal tudjuk imitálni. Szegénynek az emésztése is teljesen felborult. Űriteni már hashajtó segítségével is képtelen.

Úgy fázok. Fázok! Reszketek és vacogok! Hát nem látják? Miért nem segítenek? Ő! Neki tudnia kellene. Rettenetes ez a hideg! Összekuporodnék, mint hajdanán, a vackomban, ha fáztam, de ennél jobban már nem csomózhattak volna össze, mégsem ér semmit.

– Mit csináljunk? E miatt a váratlan meghibásodás miatt három nappal el kellett halasztani a fellövést. Úgy fázik szegény! Hogy melegítsük fel? Lajka, kicsi Lajka, mennyit kell szenvedned! S a visszahozatalodról még terv sem készült! Nem volt rá idő. Nem hagytak rá időt, hogy tervet dolgozhassunk ki a biztonsá-

Szántóföldek

gos visszahozatalodra, mert ki lett adva a parancs: a Szputnyik-2 kilövésére a bolsevik forradalom pontosan negyvenedik évfordulóján kerüljön sor! Az lesz ám az igazi – világgraszáló – győzelem és ünnep! Az egész világ ünnepelni fog. Bennünket!

Végre! Kivettek a ketrecből. Hurrá! Vau-vau-vau! És – juhé! Az edzőm orron puszil, simogat. Mégis szeret!... De mi ez? Nem engednek szabadon, hanem rám adnak valami vöröset, azt mondják, ürrohát, a fejemet egy óriási átlátszó gömbbe igazítják, és betuszkolnak egy újabb ketrecfelébe. Csövek, kötelek, tudom is én, mik... Mind hozzám kapcsolva. Fényképeznek, éljeneznek. Mennyei ember! Minek? Kószálni szeretnék újra. Elmenni messzire a szélfúttá aszfaltrengetegbe. Az én igazi hazámba. Én kóbor eb vagyok. Egy szabad, alig két-három éves keverék szuka.

Nincs menekvés. Kapkodások, kapcsolások, kopácsolás, süvítés, mozgás. Minden elmozdul...

Jé!
Fent vagyok!
Fent, valami ismeretlen magasságban... Olyan furcsa...

Repülök! Repülök! Mi ez itt körülöttem, ami állandóan változik? Sosem láttam még ilyet... Félek! Egyedül vagyok! Egyedül... Ki akarok innen menni! Engedj ki! Engedj ki, ha szeretsz még!

Honnan most hirtelen ez a fájdalom? Úgy nyom itt belül valami. Még sosem éreztem ilyet. Jaj! Jaaj! VAÚÚÚ! Valami ki akar belőlem szakadni! A fülemben hallok a szívdobogásomat! HAR-SOGVA! Úgy ver... mint az utcai zené-

szek dobja a téren, amitől mindig úgy félttem...

De most abbamaradt. Már nem fáj! Nem fáj. Elmúlt. Elmúlt... S lebegek! Albina... Moshka: képzeljétek – LEBEGEK! Olyan furcsa. Olyan különös... Ez a KÖNNYŰSÉG. Valahogy... nincs súlyom. Mintha szárnyaim lennének... Madár lettem?

De most egyszerre olyan meleg lett. Meleg! Forró! Olyan forró, égető lett itt minden körülöttem! És bennem... A szememben, a számban... Itt, itt belül... serceg! Lángol a rács is! Vörösen izzanak a kötelékeim. Én – sülök! Megsülök?! Felforrok! Habzok! Szikrázik, ömlik, foszlik véresen... Minden. Ne hagyjatok! Segítetek... Se-gít-se-tek...

Egy hirtelen robbanás... és ezer darabban hullunk szét az éterben – én és az űrhajó... Én és az űrhajó.

Jaj! Hol vagyok? Lajka... Lajka vagyok?... Lajka voltam?

A Szputnyik-2-ben?... A felrobbant... Olyan kótyagos a fejem.
Juu! Uhhh...

Persze, a Facebookon olvastam róla az este. Szegény. Milyen kedves pofija, murisan kajla füle volt az első „asztronautának”. No és a kiállított piros űrruhája, amelyet annyian megbámulnak a moszkvai múzeumban... De mi volt ez a robbanás, amire felriadtam? Leomlott volna az utcánk szemközti oldalán gombamód épülő házak valamelyikének egy alig megkezdett emelete? Vagy csak az irdatlan mennyiségben felhalmozott deszkák tömege hullott le ekkora robajjal? Most vehetek be még egy Bromazepamot.

esszé

LAJOS-NAP TOKAJBAN

Ficsku Pál

Augusztus 25-e, Lajos-nap volt. Tokajban tartózkodtam, a Tokaji Írótaborban. Nemcsak az irodalom vonzott oda, hanem az ismeretlen emberek is. Az utóbbi másfél évben nagyon sokat voltam egyedül. Már két napja nem tudtam aludni. Két nagyon jó emberrel kerültem egy szobába, egy dunaszerdahelyi nyugdíjas tanárral és egy budapesti reumatológus orvossal. Sajnos, amióta elhagyott a feleségem, nem tudok senkivel egy szobában aludni, csak az ikreimmel. De amúgy senkivel. Hiányzik a hajnali asszonyuszogás, az önkéntelen ölelés, a női álom lehelete. Felváltva horkoltak újdonsült ismerőseim, kint néha szunnyogott, néha verte az ablakot az eső. Vártam a hajnalt, hogy lemehessek a Bodrog-partra, és igyak egy kortyot apám emlékére.

Feküdtem az ágyamon, még túl korai lett volna bárhová elindulnom, a régi Lajos-napokra gondoltam. Apám is Lajos volt, nagyapám is, dédnagyapám is, üknagyapám is, tovább vissza már nem emlékszem. Még volt szerencsém a

dédnagyapámat is ismerni, mielőtt meghalt, nekem adta a féltve őrzött katonaládáját. Kisfiam, teli van pénzzel, neked gyűjtöttem. Tényleg teli volt pénzzel, kötegni mill- és billpengővel, de azért volt benne néhány mai papír tíz- és húszforintos is. Őriztem sokáig a ládát, de szép lassan szétrágtatta a szű, a pénzt meg eladtam, túl sokat nem kaptam érte.

Ha Lajos-nap, akkor birkavágás nagyapáméknál, egy, a magyar-román határ melletti kis faluban. A kert alól lehetett látni az őrtornyokat, a házak és a határ között terült el a birkalegelő. Minden család tartott birkát. A birkát a szomszéd Sanyi bácsi vágta le és nyúzta meg, gyerekkoromban undorodva és csodálattal néztem, ahogy a fejjel lefelé lógó állatnak a két heréjét a szájával szakította le. Nem tudtam, miért kellett, csak azt, hogy miután kiköpte a szájából a heréket, már nyújtották is neki a demizson, nagy kortyokban itta a pálinkát, aztán megtörölte a demizson száját, és adta tovább nagyapámnak, ő meg apámnak és tovább. Milyen

lehet a birkahereízű pálinka? Gyerekként még nem gondoltam, hogy egyszer majd én is beállok ebbe a pálinkaláncba.

A nap csúcspontját természetesen az ebéd jelentette a tűző napon. A házban levő összes asztalt egymás mögé raktuk, széket még Sanyi bácsiéktól is kértünk, hiszen előfordult, hogy harmincan is voltunk, rendszeresen átjöttek Romániából, Nagyszalontáról a rokonok. Ha lett volna akkor már olyan kifejezés, hogy nemzeti összetartás, akkor mondhattuk volna azt, hogy a határokon átívelő családi összetartás napja volt a Lajos-nap. Nagy üstben főtt a birka, ment a pörköltbe és a szájukba vörösbor is rendesen, aztán a hosszú asztal mellett jöttek a köszöntők, ekkor hallottam először Trianonról. (Most, hogy ezeket a sorokat írom, hirtelen birkapörköltlappal telik meg az orrom, Pesten vagyok, nyitva az ablak, nem hiszem, hogy a Duna felől hozza a szél.)

Szeretem érezni, ahogy ébred egy város, egy falu. Ahogy szivárognak elő a házakból az

emberek, először a kutyasétáltató nyugdíjasok, aztán a munkába siető emberek vagy a kocsmába ténfergők, ahogy az iskolatáskát cipelő gyerekek kullognak a mobilokat nyomkodó anyjuk vagy apjuk mögött. Szeretem érezni az ébredő életszagot. Hajnali fél öt volt, felöltöztem, kimentem a panzióból Tokaj főutcájára. A panzió előtt ott árválkodott a tejautomata. Sokféle automatát láttam már, kávé-, kóla-, jegy-, szendvicsautomatát, Miskolctapolcán a büféoron van egy tangabugyi-automata is, de tejautomatát még nem láttam sehol. Képzelnék el egy utcán álló gépet, ahol friss, hígítatlan tehéntejet lehet venni. Nincs tartósítószer, nincs vizezés, naponta friss tej van, egy liter száznyolcvan forint. Tejérezékeny vagyok, utoljára anyatejet ittam, apám is az volt, úgyhogy nem vettem tejet. Nagy eső volt, a kutyákat is elaltathatta, mert egyetlen kutyasétáltatót sem láttam. Álltam az üres utcán: hol a francban vegyek bort? Aztán elkezdtek szállingózni a férfiak. Egyedül, csüggedten, magányosan. Nem munkába siettem. Köszöntem az egyik férfinak, és megkérdeztem: oda? Oda, válaszolta. Nem kérdezte, hogy hova, csak annyit mondott, hogy oda. Nem állt meg a tejautomatánál, úgyhogy gondoltam, hogy mi az az oda.

Tokajban csak egy presszó van. Van megannyi borozó, weinstube, pub, de presszó csak egy van. Mint megtudtam, ez a Mami presszója. Oda tartott minden férfi. Követtem őket. Voltam már sok országban sok vendéglátóipari egységben, de ilyen nyitvatartást még nem láttam. Reggel ötkor nyitott Mami fél nyolcig, akkor hazament reggelit készíteni, kilenctől délig megint lehetett borozni, aztán hazament ebédre, fél kettőtől meg újra nyitott. Hogy mikor vacsoráztak az unokák, nem tudom. Egy félliteres palackot megtöltöttem száraz furminttal, és elindultam apámra inni.

Tavaly találtam egy padot a Bodrog és a Tisza összefolyásánál. Odajártam olvasni, írni, gondolkodni. Csodálatos látvány, ahogy a gyors folyású Bodrog belefolyik a méltóságos Tiszába. Belezúdul, de a Tisza elnyeli, egy darabig visszafolyik, aztán megint elindul, és kibékülve továbbhőmpölyög, le Titelig, ahol egyesül a Dunával, aztán édes vizükkel belehalnak a sós Fekete-tengerbe. Olyan ez, mint ha a civódó kisgyereket magához ölelné az édesanyja, a gyerek ellenkezne, aztán megadja magát, és végül megint odabújik. Azon a padon min-

dig olyan érzésem volt, hogy a magyar kultúra bölcsőjében ringatom magam. A Bodrog és a Tisza összefolyása között fekszik a Bodroglak. Kevesen tudják, hogy a honfoglalás során itt volt az első fejlődési szálláshelyünk, innen indultak el kalandozni a magyarok, itt készültek azok a nyilak, amelyekből még a Jóisten sem mentette meg Európát. És Tokajtól nincs messze Gönc, ahol Károli Gáspár lefordította a Bibliát, és itt van Széphalom, ahol egy Kazinczy Ferenc nevű ember elindította a nyelvújítást, és itt van Prügy is, ahol a kis Móríc Zsiga megtanulta a betűvetést. Tavaly, amikor ültem a padon, egyszer csak két fekete rigó kezdett el játszani egymással. A nyelvújítás jutott eszembe, Kazinczyék pályázatát írtak ki szavak magyarosítására, szépítésére. Ugyan nem iskolai tananyag, de egy furcsa esetet leírnék. A fülemüle nem tetszett Kazinczyéknak. A madárnak ugyan van füle, de mi az a müle? Végül a nyertes a „dalabáj” lett. Szerencse, hogy nem volt akkor még netes szavazás, úgyhogy maradt a fülemüle. Ültem a padomon, néztem a rigókat, és daloltam magamban, dalabáj, dalabáj.

Sétálgattam a padom felé, de a sors átrendezte a napomat. A híd lábánál levő halászcserda falán egy bronz domborműre lettem figyelmes. Eddig még nem láttam. „Az ismeretlen borivó” emlékére állították. Egy kalapja alá bújó arc nézett rám, kezében tartva poharát. Ismeretlen borivó embert már láttam hajnalban, a presszóban levő emberek közül egyet sem ismertem. Kicsit továbbmentem, ott meg egy nagy várostérkép fogadott. Kerestem, hogy hol lehetek, és akkor megláttam az előttem levő domb nevét: Tehéntánc-tető. Álltam ott Az ismeretlen borivó mellett és a Tehéntánc-tető alatt, és vibrált az agyam, mint amikor titkok nyomába eredek.

Régen a bivalyok és lovak mellett tehének is vontatták fel a hegyre, a dűlők közé a szekereket. A legenda szerint egyszer elengedték őket, azok meg megették a hordókban levő erjedő mustot, és úgy berúgtak, hogy három napig táncoltak éjjel-nappal. Innen a neve. Ezt már a Mami mondta, visszamentem a presszóba, gondoltam, ha valaki tudja a tokaji legendáriumot, az ő lehet. Reggel fél nyolc lett, záróra.

Ittam egyet Lajos-nap alkalmából, aztán végre visszasetáltam a padomhoz. Nem volt senki a Bodrog-parton, azt gondoltam, én vagyok az ismeretlen borivó, és megpróbáltam eljáráni a tehéntáncot.

Éva a római helyszínen

Lackfi János

Nem érdemes?

Elszaporodtak az egerek Ausztráliában, na bumm, mondjuk erre itt, a föld biztonságos túlfelén, önelégülten, hiszen hogyan is mászhatna át az ausztrál egérlavina a mi oldalunkra, mindenkinek elég a maga gondja, vállat vonunk, miután borzongva megnéztük, ahogyan hadseregekben rodeóznak a hangárok falán, zseblámpafényben zsiszegve rágják szét a szalmabálákat, horrorisztikus, mozgó bársony-szőnyeg gyanánt iszkolnak, és bár menekülnek, ők az urak, hisz megfélemlíthetetlenek, kiírthatatlanok, minden egéryanya ötszáz kölyköt hoz világra egy egérről alatt, kipotyognak belőle, s már futnak is az áradattal vakon, csakhamar megnyíló szemmel.

Bizony elszaporodtak az ausztrál egerek, ellepnek mindent, apró réseken át berágnak magukat a ház belsejébe, mindig újabb és újabb prémgombócot köp a nyílás, mintha végtelenített automata lenne, szétspriccelnek a házban, korzóznak sötétben a padlón, végigsurrannak a paplanokon, szétforgácsolnak ajtót, szekrényt, falat, szétzabálnak minden hozzáférhető ételt, és hozzáférnek a hozzáférhetetlenhez is, megrágnak a gyanútlan alvók fülét, orrát, elropogtatják a kisgyerekek ujjait, tönkreteszik valamennyi elektromos kütyüt, elrágnak a villanyzsinórokat, nem indulnak a kocsik, a traktorok, a fűnyírók, a kombájnok, a láncfűrészek, meghalnak a tévék, a mobiltöltők, a kávégépek.

Elszaporodtak hát az ausztrál egerek, szürke burkolatként borítják be a talajt, a termést, a köztereket, főleg a vidéki területeket, a mezőgazdasági szférára specializálódtak érthetően, mégiscsak ez a legegérbarátabb ágazat, mondhatni, némi egérkár bele van kalkulálva a normális üzemenetbe is, mindenhol diszkrét, fekete, rágszálóirtóval telt dobozok, figyelmeztető feliratokkal, melyet csak olvasó egerek képesek értelmezni, mi lehet most ezekkel a dobozokkal, így inváziós időkből, mint halottnak a csók, ahogy mondani szokás, vagy ezt is felfalja a mindent elsöprő horda, melynek közkatonái tömegesen döglenek, apró hullák bárhol.

Az elszaporodott egerek mégsem elég tömegesen döglenek, mert még tömegesebben szállnak meg mindent, nyitás előtt a boltokban órák hosszat kell tisztogatni az árukról és a földről húgyot és ürülék-kupacokat, a gazdák szerint a legidegtépőbb, hogy a levegő tömény egérszag, élő egerek és bomló tetemek búzét szívja be mindenki, sejtekig hatol, csontokig, az egérbűz már belülről ostromolja a testeket, mintha egér viszketne minden egyes szervben, mintha egerek úszkálnának az egeken, a fákon, a tetőkön, a föld mélyén, nincs egérmentes övezet, miért kell, hogy az egész élet erről szóljon, miért billent meg az egyensúly, meddig tart ez az egész, kérdezzetük egymást szürkülő halántékkal, egérszürkén ugráló, bolyhos szemöldökkel, vajon élni, szeretni, lenni érdemes így még?

Sinkovits Péter

Fürkésző

Fák hajlongtak
az első hajnali fényben,
mint pincérek,
ha felvették a rendelést.

E párás reggelen csupán színes vízszemcsék táncolnak elő Respighi kútjából a Villa Borghese parkban, Michelangelótól kértek tanácsot annak tervezői. Byron szobra a főbejáratnál áll, a közelben élt – tájkeresőben – Goethe is, a Via del Corso 18. számú házban; a Museo Nazionale di Villa Giulia előtti kőpadokon haláltól nem rettegő etruszkok nyújtózkodnak, lustán, ráérően. De ez csak az első tétel, távol még a dél-sugaraktól fűtött cikornyás Trevi-kút, Neptun szekerével, az a harmadik tétel lesz. Most puha gyolcskötegben a fuvolák, oboák, nem tülekedik az angolkürt meg a két fagott, hallgatnak a harsonák, ám brácsahúrokon szelíd vízmoraj, homokóra-zizegés – komponistánk 1902-ben Szentpéterváron Rimszkij-Korszakovnál tanult hangszerezést, hogy aztán otthon, tizenhat percben, végigálmodja Róma négy kútját. A mű ősbemutatója 1917-ben volt, egy évre rá Toscanini vitte sikerre. Közben szálkás ékírás perdül a vizeken, árnyékból kilépve indul a körmenet, lobognak sudáran a szélfelkapta vásznak. És főzik üstjeikben habzó italukat a vajákos asszonyok.

Már nem minden nő a jegyesem,
és tenger nélkül is elvagyok.

Huncut még a vér,
a szárny lassúbb, mint a képzelet.

Incselkedő légtornász angyalok
gyakorlatoznak a magasban,
fontolóra veszem,
elkapjam-e valamelyiket.
Vagy csak hagyom utánam jönni,
noha kétséges a követési távolság;
és veszteglő tevém fáradtan
rátalál-e a rejtett barlangra,
az beljebb gyapjútakarókkal terítve –
az illedelmes valóság ritkán kitalálható.

A keletkezés vekkerét
csörgésre más húzza fel,
friss minőségről újak intézkednek.

A lebontott sarki bolt faláról kibukó dobozákából
rég elfolyt már a fahéj, sáfrány, szegfűszeg,
az öntöttvas mákdaráló
hatalmas lendítőkereke is elröpült zajosan
az Alvégen át a Vásártér felett.

Mindegy. Jeltelenül érkezel
és jeltelenül távozol majd, legvégül.

De még mindig nem mondtam el,
ki vagyok én.

Szerda Balázs

hiéna

dögök húsát marcangolva
vihogó sátán fattya
a vadonszéli utálat-mocsárból
gyávaság reszkető sötétjéből
néha-néha lopva bújsz elő
mikor a méltóságot már rég
döglegyek szaga járja át
ki vigyorogva éltsz a megvetésben
a vadon remete-léte sorsod
mégis
mikor egyedül látlak rácsok mögött
kutyámmá fogadnálak
az én kis hiénámmá
aztán talán én lennék
a te dögöd

alma

elfogadni az almát a kígyótól
mohón hörögve harapni vérszínű testébe
vicsorogva röhögni
amikor húsa roppan
a sötétben a párnába erjedt borgózt lehelni
simogatónak érezni a fal hidegét
belül üvöltve nehéz csendet erőltetni magunkra
csukott szemmel bukni a nem szabad tavába
levegőért sem jönni fel utána
ujjakba kapaszkodni
hogy a váll szakadjon ki egy mozdulatban
reggel fésülten kilépni a fényre
és kajánul mosolyogni a világra

Ex libris

interjú

(H)ŐSNŐI BESZÉLY

Egyáltalán nem mindegy, hogyan kommunikálunk magunkról, emelünk szót magunkért nőként, ahogyan az sem mellékes, milyen ősi, „életvilági” tudást sajátítunk el a történelemből, amely segít(het) szót érteni egymással nőnek, férfinak és/vagy kisebbséginek, többséginek.

Dr. Horváth Júlia Borbála kulturális antropológussal, íróval, a Magyar Írószövetség Szociográfiai Szakosztályának vezetőjével mint a téma szakavatott elemzőjével egyebek mellett az intermentalitásról, vagyis a nemek valódi egyenlőségének lehetőségeiről is beszélgettünk, a konzervatív feminizmus szemszögéből, a genderkultusz árnyékában.

Közel húsz éve folytat nőtörténeti kutatásokat. Idézem: „Napjainkban a nemi sztereotípiák a modern életmódhoz szükséges viselkedési elemekkel keverednek. A megváltozott körülmények megváltozott gondolkodásmódot idéztek elő.” Ezzel egy időben pedig a szélsőséges genderideológiák térhódítását éljük. Hogyan látja, van esélye a nemi szerepek kiegyensúlyozására korunk emberének?

– Manapság, aki nemi szerepekről akar beszélni, egy pillanat alatt fogalmi labirintusba keveredik. A nemi szerepek eredetileg a viselkedésmódra utaltak, férfi és női elvárásokat, sémákat, sztereotípiákat jelöltek. Az más kérdés, hogy azok milyenek voltak, és többnyire a nemekhez kötött kizárólagossággal szintén egyfajta béklyót jelentettek, de a huszadik század közepétől felgyorsult az élet, a nők tanultak, dolgoztak, akartak, és végérvényesen kiléptek

a születésekor csalódottak voltak a szülei, mert fiút szerettek volna, és lehet, hogy reflexből ő is így fog érezni. Értékrendi sztereotípiáról beszélünk, amit a patrilineáris, apai ági leszármazás támogat, vagyis, hogy a történelem legnagyobb részében az örökösödést és a név továbbvitelét apai ágon tartották számon. Utóbbit nagyrészt még ma is. Az Árpád-ház kihaltása sem következett volna be a nőági leszármazatás törvényesítésével – egyébként nem következett be, hiszen a legújabb archeogenetikai vizsgálatok kimutatták éppen a Vajdaságban Árpád vezér ük-ük... unokáinak jelenlétét.

Másfelől a köztudatnak alig része a kiemelkedő nőalakok idézése, holott voltak és jelenleg is vannak csodálatos női teljesítmények. Hogy az elején kezdem, a legtöbb nemzet történetében, köztük a magyaréban is, az eredetmítoszokban feltűnik a nő, akinek méhéből származik az adott nép és az uralkodói család. E szerep nálunk Eme-sée, aki Álmos anyjaként az Árpád-házi királyok ősanija. Említhetnénk a királylányok sorában Zsófiát, Máriát, Szent Erzsébetet, akiket kiházásításuk révén európai uralkodóházak ősanjaként tartanak számon. Sajnos a kortárs tudományos paradigmák túl konzervatívnak tartják az eredetmítoszok dédelgetését.

Hogyan nyilvánul(hat) meg a konzervatív feminizmus napjainkban, illetve milyen szemléletes (ellen)példát hozna fel rá számos, a témában írt tanulmány- és interjúkötetének történetei közül?

– A női érdekképviselőt a származástörténeténél nagyobb teret kapott, de mire megérkezett hozzánk, a feminizmus szitokszóvá vált, és a közbeszéd a szélsőséges genderideológia részének tartja. Ez sem így van. A genderkultusz véleményem szerint sokkal inkább átpolitizálódott irányzat, mint tudományos kategória, és éppen hogy nem szolgálja a nők, sőt a férfiak érdekeit sem. Ha végignézzük magunkon vagy egymáson, azonnal tudjuk, ki ő és kik vagyunk mi, s mit várhatunk el egymástól. Ha viszont végignézzük egy transznőn vagy -férfin, mit látunk? Saját nemünk karikatúráját: női ruhába öltözött, erőteljes hímekeket, feltöltött ajakkal és mellekkel kényeskedő bábukat, avagy a hangjukat mesterségesen mélyítő, vézna alakokat, akiken lötyög az öltöny. Ezek persze külsőségek, és arról a zavarról, amely a lelkekben támad, alig tudunk valamit. Személyesen is ismerem ilyen naiv és megtévesztett fiatalokat, akinek bebeszéltek, hogy

ez az igazi szabadság, és tizenöt évesen már a saját nemi átalakító műtétjére gyűjti a pénzt. A konzervativizmus és a feminizmus mértéktartó ága viszont ott folytatja, ahol az út kettévált a női érdekképviselőben: józan és előrevívó irányt követ, amelyben megvalósulhat a nemek valódi egyenlősége.

Nehezebb vagy könnyebb egymással szót érteni a női és a férfi viselkedésminták összehasonlásából kifolyólag?

– Inkább a feladatok átvételének mondanám, bár kétségtelen, hogy a viselkedésmódban és a külsőben is vannak átfedések, hiszen valóban nem lehet valamely gótikus suciében vágtatni egyik helyről a másikra. A mentalitásváltozás (intermentalitás) a nemi szerepkörök (és nem a szexus) átvételéről szól, miáltal mindegy, hogy az adott feladatot férfi vagy nő végzi el. Mindez igazságosabb, és elősegíti a közös boldogulást. A hétköznapi életben ez már megtörtént, már csak a tudományt kell meggyőzni arról, hogy erre van szükség.

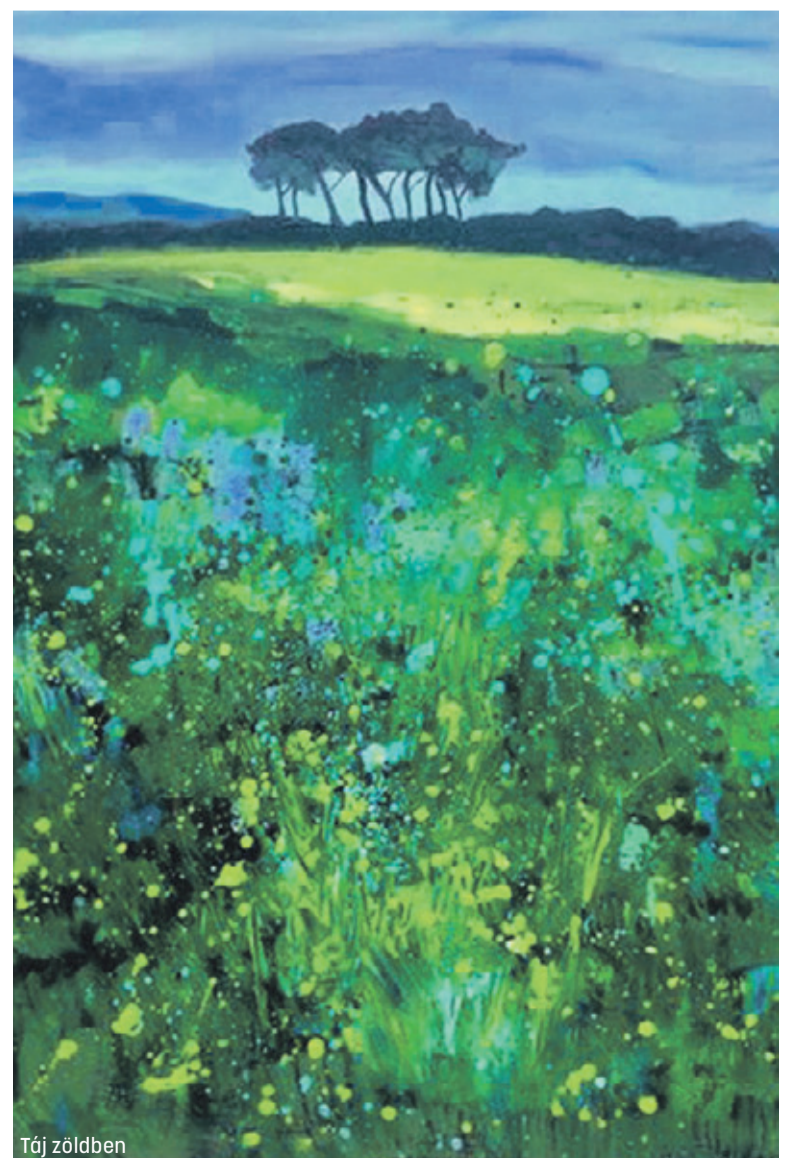
„A feminizmus olyan, mint a foci, mindenki foglalkozik vele, és többnyire, akár a focival, férfihangon.” Női beszély című monográfiájában egyebek mellett azt is vizsgálja, hogy a nyilvánosság és a kommunikációs aktusok miként befolyásolják a nők mentalitását, A víruscsata hősei című

L. Móger Tímea

sorozatkiadványában egyebek mellett elemzi a láthatatlan munka felértékelődését a Covid19-járvány idején.

– A követendő nemi minták a hétköznapi beszédben is megjelennek, és amellett, hogy konvencióőrző hatások van, egyfajta tükröt tartanak elénk. A gendernyelvészet – s lám, itt is kénytelen vagyok az eredeti terminológiát használni: a *nemek* nyelvhasználat – egyidőben foglalkozott az ún. ellentétpárok megnevezésével, amelyek tulajdonsága, hogy többnyire az első tag jelöli a pozitív, az értékes egységet, a második a silányabbat, az értéktelenebbet. Például jó és rossz, erős és gyöngy, okos és buta, aktív és passzív, értékes és értéktelen; férfi és nő. Szinte soha nem úgy mondjuk, hogy nő és férfi, hanem fordítva. A végtelenségig leegyszerűsítve mindezek alapját egyetlen sztereotípiára képezi: a fizikai erő mértéke, amely a nyugati kultúrkörben adott ember elsődleges értékmérőjének számított, s amely meghatározta, kinél legyen a hatalom.

A konzervatív feminizmus feladata mindezeket női nézőpontból elbeszélni, hogy elmondjuk, milyen nőnek lenni, és mit szeretnénk. Úgy látom, a férfiak is szeretnék végre „megfejtetni” a nőket, s bár közben hallaniuk kell számukra nem mindig hízelgő dolgokat, hajlandóságot mutatnak arra, hogy őszintén érdeklőd-

Táj zöldben

jenek. Például, ha egyáltalán lehet pozitív hatását említeni a pandémiának, az az, hogy a karanténidőkben a párok, a családtagok belelátta az otthoni háttérfeladatokba, látták, hogy a nőkre, az anyákra milyen irdatlan mennyiségű terhelés jut. A láthatatlan munka ezt a szívósan ismétlődő munkasorozatot jelenti, amely a járvány idején pluszterhekkel bővült. Sok férfi nyilatkozott úgy, hogy a felesége, szerelme egy hős, és ezt látva, megpróbálta úgy kivenni a részét a feladatokból, ahogyan még soha. A Fecske ismeretterjesztő sorozatot éppen azért indítottam, hogy a hasonlóan kényes témákról első kézből és a megszólítottak hangján tudósítsak.

Visszahat ránk, ha hibás módon, hangon emelünk szót magunkért és magunkról?

– Ez nagyon fontos kérdés! A *Női beszélyben* részletesen foglalkoztam a nemek kommunikációjával, amikor női szónokok beszédeit elemeztem. Azt találtam, hogy a nők rendkívül felkészülten, de jóval visszafogottabban beszélnek nyilvánosság előtt, mint a férfiak, s főképpen a női gondoskodási szférához kötődő témákhoz kapcsolódnak: nevelés, egészség, család, divat, szépségipar stb. Viszont kisebb az önbizalmuk, mintha nem hinnének teljesen abban, amit állítanak, és kevésbé védik meg magukat provokatív kérdésekkel szemben. Egyszóval: gyakorlatlanabbak, és főképpen alig néhányuknak van saját, kialakult stílusa. Ennek oka, hogy elvárás a férfias attitűd követése, például a nem túl szimpatikus nyelvi agresszió alkalmazása, az erőteljes témaajánlások, a közbevágás és a férfi nézőpont szerint fontos témák beemelése. Ezért szükséges több női megszólaló a közéletben, hogy végre ne férfiak mondják meg, hogy melyik szárnyas betét az igazi; és egyáltalán, hogy a nők kinyilvánítsák, hogy gondolataik nem csak ezen problémák körül forognak.

Egy nyelvet beszélünk, mégis különbözően, és mennyiben igaz mindez például a határon túli magyar kisebbségek nyelvhasználatára, életmódjára nézve?

– Az utóbbi években egyik kötetem révén kezdtem szociográfiával foglalkozni. A kiinduló sztori megint csak amolyan közép-európai, mert képzeltségnek hat, hogy először angolul próbálunk szót érteni egymással Szlovákiában, Szerbiában és a többi, velünk határos területeken. Ezért indítottam egy projektet a határon túli falvak lakói életmódjának és a magyar nyelv használá-

tának leírására. Szerencsére a MÍ, a PIM és az MMA is „beszállt”, ezért ha a Covid is úgy akarja, mihamarabb jövünk a Délvidékre is. Remélem, találkozzunk lelkes, jó tollú írókkal és kedves érdeklődőkkel, akik csatlakoznak hozzánk.

Mi a története egyik legújabb kötetének, a *Dunai história – Az aranyföveny című regénynek, amely „egyfelől útikönyv, másfelől történelmi esszé-kötet, harmadrészt masszív szépirodalmi alkotás” (Nagy Koppány Zsolt)?*

– Megtisztelő Zsolt méltatása, és további inspirációt ad a folytatáshoz. A kötet megírása a V4 program keretében elnyert ösztöndíj ideje alatt kezdődött. Először könnyed útikönyvnek indult, a Dunáról, hajóskapitányokról, szerelmekről, és egy uszály megtalálásának történetét akartam leírni. Az uszály meglett, de közben olyan történelmi fájdalmakkal szembesültem, amelyeket csak a helyszínen, azok között az emberek között élve lehet átélni, akikkel megtörtént, hogy a gyökereik, az őseik szülőföldje ma már más nevű országban található. Ehhez kapcsolódik az a történelmi ismerethiány, sokszor homály, amely dicső és könnyes múltunkat övezi, s megpróbáltam hírt adni arról, hogy a múlt jelen van, és úgy, ahogy van, a miénk, az Árpád-házi királyoktól a bósi halászonok át a Vaskapun túl élőkig. Megpróbálom bejárni a helyszíneket, és kedvet csinálni ahhoz, hogy mások is ezt tegyék, akár egy középvas tag történelemkönyvvel a hónuk alatt.

Jól sejtem, hogy mindezért egész lényével, életével lehet csak hatékonyan tennie az embernek, vagyis nem csupán kulturális antropológusként, íróként, hanem anno élsportolóként, majd zenészként, dokumentumfilmesként és tanárként is keményen ki kellett állnia a meggyőződése, saját(os) hangja mellett?

– Természetesen a saját tapasztalatok, élmények is befolyásolták a témaválasztásokat, de egy idő után, mint minden szakmában, a szubjektivitás háttérbe szorul, s elébe kerül a célirányos munka és az elhivatottság. Az érzelmeket nyilván nehéz kizárni, mert sokadszorra sem tudom úgy átlépni Magyarországot bármelyik határát, hogy ne ugrana össze a gyomrom, s ne fájdulna meg valami legbelül. Ezúttal a legfontosabb cél a kutatói és a szépírói leírásokon túl, hogy köszönetet mondjunk az ott élő embereknek az évszázados kitartásért, s megismételjük, amit ők nálunk sokkal jobban tudnak, hogy van remény!

A DOKTORNŐ

Mi lenne – hallottam egy reggel anya és apa izgatott suttogását –, ha megkérnénk a doktornőt, jöjjön ki házhoz? Apa volt természetesen az ötletgazda. Ő szerette a minőségi életet. Az biztos méregdrága, replikázott anya. Legalább hadd kérdezzem meg, folytatta apa. Akkor nem kellene Kláival, amikor beteg, órákat a rendelőben ülni, várakozni a sok beteg gyerek között, mire végre bemondja a hangosbemondó, hogy Kovács Klára, és bemehetünk.

– Na jó, próbáld meg – mondta anya. – De 200 forintnál ne kerüljön többre.

– Jó hírem van – lépett be apa délután a lakásba. A hivatalból érkezett haza, szokás szerint pontosan fél 5-kor.

– Mi az, apa? – kérdeztem.

– Felhívtam a Túri doktor nénit, és képzeld, legközelebb, ha beteg leszel, nem kell bemennünk a rendelőbe, házhoz jön. Nem kell órákat várnunk, mire sorra kerülünk.

Már ugrottam is apa nyakába.

A legközelebbi betegségem ideje hamar eljött. Levertnek éreztem magam.

– Jaj, a gyerek hasán piros kiütések vannak – aggódott anya. Ha baj volt velem, mindig „a gyerek” lettem.

– Már hívjuk is a doktornőt – maradt higgadt apa.

És hamarosan meg is érdekezett a doktor néni, dr. Túri Mária. Őt nem úgy hívták, mint a többi anyukát, hogy Kiss Károlyné vagy Kovács Györgyné, mint az én anyukámat. Női neve volt, bár tudtuk, van férje. Mindig gondosan fodrászolt és nagyon elegánsan öltözött. A haja az 1950-es évek divatjának megfelelően besütve. Akkor már középkorú asszony volt, kedves, alapos.

– Klári skarlátos – mondta a doktornő. – Be kell feküdnie a kórházba.

Én nem teljesen értettem, mit jelent az, hogy befeküdni. Vagyis úgy gondoltam, apa és anya is jönnek velem. De anya arcán csak páni félelmet láttam.

– Klárikám, a kedvenc babádat vidd magaddal – mondta anya. Én már csomagoltam is Dollyt, nagyon szerettem azt játszani, hogy fésülöm és öltöztetem. Apa az autónál várt bennünket.

Aztán már csak arra emlékszem, hogy sírok nagyon, egy olyan rácsos ágyban, amelynek a tetején is rács van, kimenni nem lehet belőle. Egyedül vagyok, apa, anya sehol, Dollyt szorítom a kezemben.

– Ezt a szüleid küldik – mondta az ápolónő, és a kezében egy sárga kekszes doboz volt, mackómintákkal. – Ha nem sírsz, kapsz belőle.

– Hol van apa és anya? – hüppögtem.

– Ide nem jöhetnek, fertőző vagy – mondta az ápolónő.

Végtelen hosszú éjszakák teltek el, mire apa és anya végre megjelentek.

– Megyünk haza – mondta anya. – Dollyt itt kell hagynod, mert ő is fertőző lett.

– Őt itt? Szó sem lehet róla – mondtam. – Nem elég, hogy itt hagyatott engem, nem is látogatott, még Dollyt is hagyjam itt? Kit fogok bevinni magammal az óvodába?

– Mi nem jöhettünk. Fertőző voltál. A szabály pedig szabály. Veszünk neked egy ugyanilyen babát, mint Dolly.

– Apa – ezt már a Zaporozsec autónkban mondtam –, ha ne-

Tóth Eszter Zsófia

kem mindig kórházba kell jönnöm, ha a doktornő kijön hozzánk, akkor soha többet ne jöjjön.

– Klárikám, ez egy szerencsétlen egybeesés volt – mondta apa. Az egybeesés szót nem értettem, mert senki nem esett el, amikor engem bevitték a kórházba.

Utána egy ideig rettegtem, amikor a doktornő jött hozzánk. Apa és a doktornő mindig rágyújtott szertartásosan egy cigarettára, miután a doktornő megvizsgált. Beszélgettek. Apát érdekelte az orvostudomány. Már kiskamasz voltam, amikor egyszer a doktornő meglepő módon egy személyes történetbe kezdett:

– Pályakezdő orvos voltam – és mélyet szívtott a Sopianae cigarettájába. – Egy kórházban voltunk gyakorlalon.

Apa figyelmesen hallgatta, arca az orvostudomány iránti csodálatot tükrözte.

– Egy éjszaka behoztak egy nagyon vérvető nőt a kórházba.

Amiért többek között nagyon hálás vagyok apának, hogy nem küldött ki ennél a résznél. Nem mondta, hogy ez a felnőtt dolga.

– A nő háromgyerekes, csinos, ápolt asszony volt – mondta a doktornő. – Tudja, Gyuri, az volt a Ratkó-korszak. Az asszony terhes volt a negyedik gyerekével, de nem vethette el, pedig rossz lakáskörülmények között éltek. Tudja, Gyuri, ott halt meg a kezem között, elvérzett. Sosem felejttem el az arcát. Akkor megfogadtam, hogy az orvosi pályán meg fogok tenni mindent, hogy ilyen soha többet ne fordulhasson elő.

– De ez a politika volt. Nem tehetett róla, Mária. És maga csodálatos orvos.

A doktornő elővett egy csipkés szélű zsebkendőt, azt szorongatta, majd megszólalt:

– Köszönöm, Gyuri, hogy elmondhattam. De ideje mennem. Klári, neked jobbulást. Vedd be a köptetőt naponta háromszor, hamarosan jól leszel.

Akárhányszor ez a két történet eszembe jutott, mindig arra gondoltam, milyen mélyen ott lappangott a mi nyolcvanas éveinkben a Rákosi-diktatúra, embertelen kórházi körülményeivel és ártatlan áldozataival. Mintha a fekete autók árnya és a padláslesöprések még ott lettek volna velünk.

BOROS GYÖRGY: MŰVÉSZ ÉS PEDAGÓGUS

Miroslav Jovančić

Boros György már több mint hatvan éve jelen van Szabadka, Jugoszlávia és minden utána létrejött állam képzőművészeti életében.

Boros művészeti és alkotói karrierje már olyan régóta tart – csakúgy mint képzőművészet-tanári pályafutása, az oktatáshoz és a képzőművészeti kultúrához kapcsolódó stratégiák kidolgozásában és végrehajtásában való részvétele, a különféle intézmények alapítása és a bennük végzett aktív és meghatározó munkája –, hogy a neve réges-rég szinonimája a következetességnek, a szeretetnek és a szakma iránti tiszteletnek, valamint annak is, amit az nyújtott: egy más, szebb és tartalmasabb dimenziót az életünknek. Egy dimenziót, amely Szabadka teljes társadalmi életében nyomot hagyott.

A tudást, amelyet a Tanárképző Főiskolán szerzett Belgrádban, ahol festészetet tanult, ugyanabban az évben, amikor lediplomázott (1955-ben), mindjárt elérhetővé tette városa és annak lakossága számára. Attól a naptól fogva egészen máig, szakadatlan, gyermeki szenvedéllyel és odaállással, Boros György azt teszi, amit a legjobban tud, és mindenekelőtt szeret: átadta összegyűjtött tapasztalatait, továbbfejlesztette és korszerűsítette a képzőművészet oktatásának módszertani eljárásait, új technológiákkal kísérletezett. A képzőművészeti gyakorlatba olyan újításokat vezetett be, amelyeknek köszönhető-

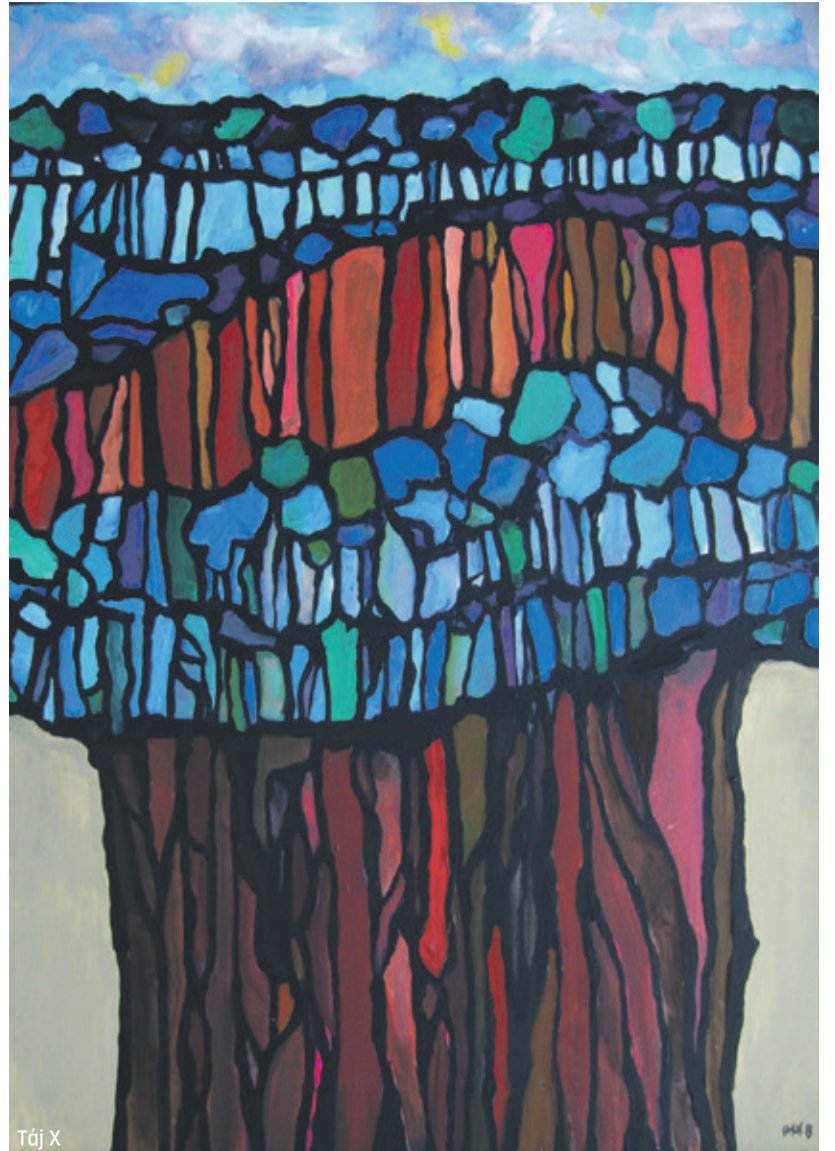
en Szabadka rendkívül fontos művészeti rendezvények központja lett, egyfajta kísérleti tér, amelyben a képzőművészeti nevelés és gyakorlat legújabb elveit alakították és alkalmazták.

Szerencsém volt, hogy fiatal művészeti egyetemi hallgatóként részt vehettem képzőművészeti óráin, amíg a Jovan Mikić Általános Iskolában dolgozott. Az ország egyik legjobban felszerelt tanterme volt az, amelyben Boros tanított. Rendelkezett mélynyomóprésszel, kerámiaégető kemencével, kiváló minőségű festékekkel és papírokkal, valamint minden más anyaggal és eszközzel, amelyet a diákok használhattak. Magának a tanteremnek a kinézete és a berendezése a módja is sugallta Boros hozzáállását a feladathoz, amelyet bizonyos értelemben vállalt – azt, hogy a lehető legjobb módon tanítsa a képzőművészeti kultúrát mint tantárgyat, hogy ideális munkakörülményeket teremtsen, és hogy elérje azokat a célokat, amelyekre törekedett. Példaértékű volt és ma is az, ahogyan rámutatott arra, hogy a munkakörnyezet megszervezése és maga a munkafolyamat jótékony és inspiráló hatással van az eredményekre. A tanítási folyamatban Boros ragaszkodott az alapvető értékekhez, a pontossághoz, a munkában való kitartáshoz, a művészeti technikák tökéletesítéséhez, különösen a rajzoknál, amelyeket Boros tanítványai igényes technikával

készítettek tintával és tollal. Azt akarta elérni – és ebben sikerrel is járt –, hogy a képzőművészeti órát olyan hangulatban valósítsa meg, amely méltó ennek a tantárgynak a jelentőségéhez. A készség, a tudás és a szeretet, a folyamatos szakmai és személyes fejlődés iránti vágy, a kulcsfontosságú és életre szóló esztétikai értékek formálása képezték azokat az irányelveket, amelyek alapján Boros végezte pedagógiai munkáját.

Ezzel a folyamattal párhuzamosan, amellyel a mai napig nem állt le – még 1996-os nyugdíjba vonulásával sem –, Boros György mindvégig önmagán és művészi kifejezőmódján dolgozott. A hetvenes években plakátsorozatokkal lépett elő, amelyeket a Szabadkai Népszínház megrendelésére készített, és emlékszünk szembetűnő plakátjaira is, amelyeket a Szabadkai Gyermekszínház és a belgrádi Boško Buha Színház számára készített. A szitanyomás technikáját akkor még szégyenlősen használták, csupán Jugoszlávia néhány nagyobb központjában, így Boros színházi és politikai plakátokon végzett munkája tökéletes összhangban volt az akkor vezető grafikai irányzatokkal.

A szitanyomást lassan lecserélte az akkoriban innovatív airbrush technikára, amely

Táj X

nagyobb szabadságot nyújtott az addig használatos technikák kombinálásában, valamint a szabadabb és változatosabb kolorisztikus kísérletezésekben. Ezeknél észrevehetően igyekezett, hogy megőrizze sajátos, meghatározó érzékét a grafikai tervezéshez.

A művészi grafika iránti szeretete a nagy ex libris ciklusaiban öltött alakot, amelyeknél Boros grafikus énje került előtérbe, számos grafikai lapot készítve a nyomóformák aprólékos kidolgozásával. A rézkarc technikában készült grafikai sorozatokkal, véleményem szerint, Boros nagy előrelépést tett saját életművében és művészi kifejezőmódjában. Még ma is fáradhatatlanul szervezi a világ minden tájáról művészeket összehozó ex librisnek, csakúgy mint a kis formátumú képeknek és grafikáknak szentelt kiállításokat.

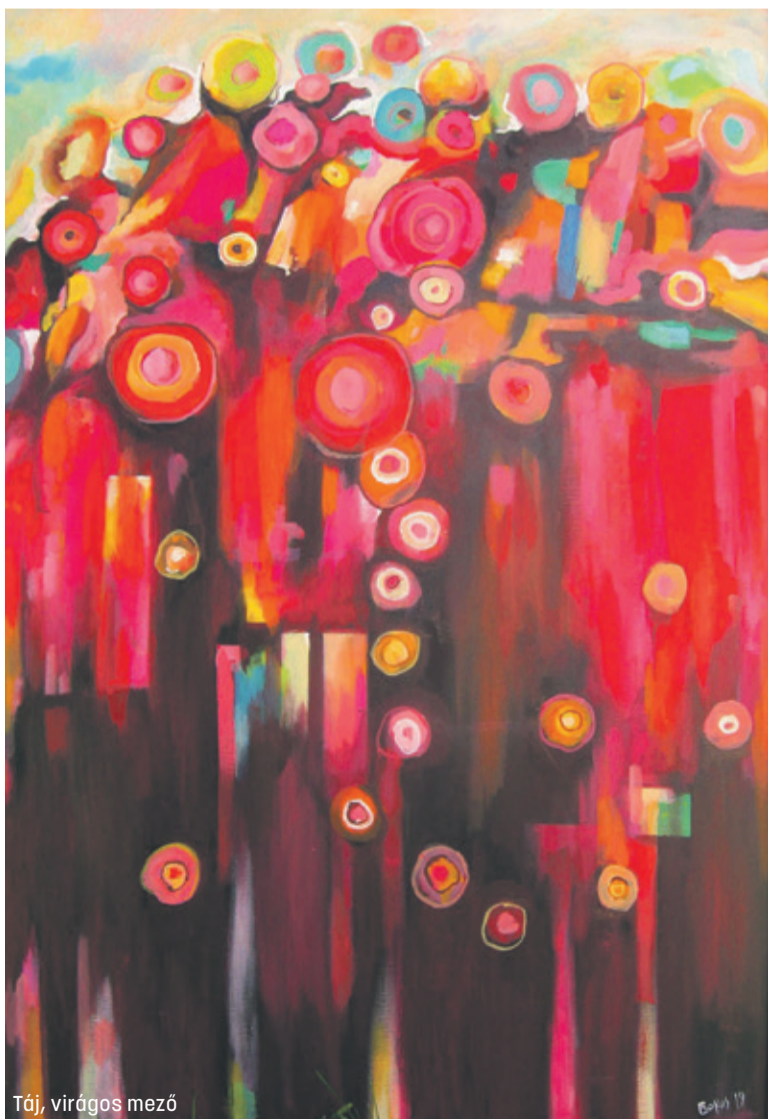
A festészethez abban az időszakban tért vissza, amikor gyakrabban kezdte látogatni a régió művésztelepeit. Felfedezte az akrilt mint festészeti technikát, amely szenzibilitásának és igényeinek legjobban megfelelt.

Boros mindannyiunk számára példakép, akire felnézünk, és olyan művész, aki életével megmutatta, hogyan kell a művészetet nézni, létrehozni és élni. Fáradhatatlanul dolgozott az új művészgenerációk oktatásán, akik műtermében tették meg az első lépéseket.

Nem kímélte sem tudását, sem idejét, hogy átadja tapasztalatait, és segítsen nekünk. Mindezt úgy tette, hogy úgy tűnt, ennek ez az egyetlen lehetséges módja.

Egyszerűen, mint valamit, amit önmagában szeretni kell.

Fordította: Kucor Tamara

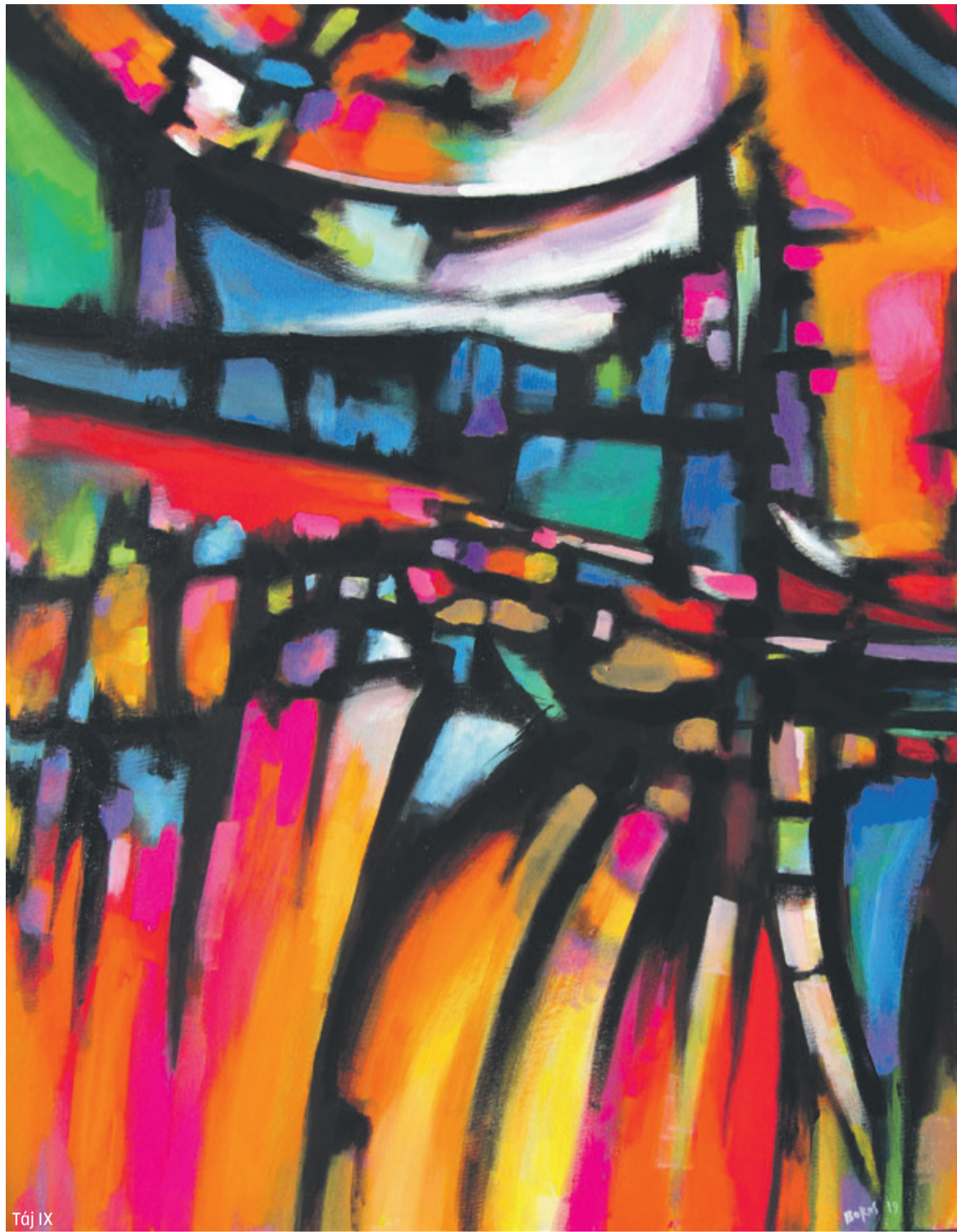

Táj, virágos mező

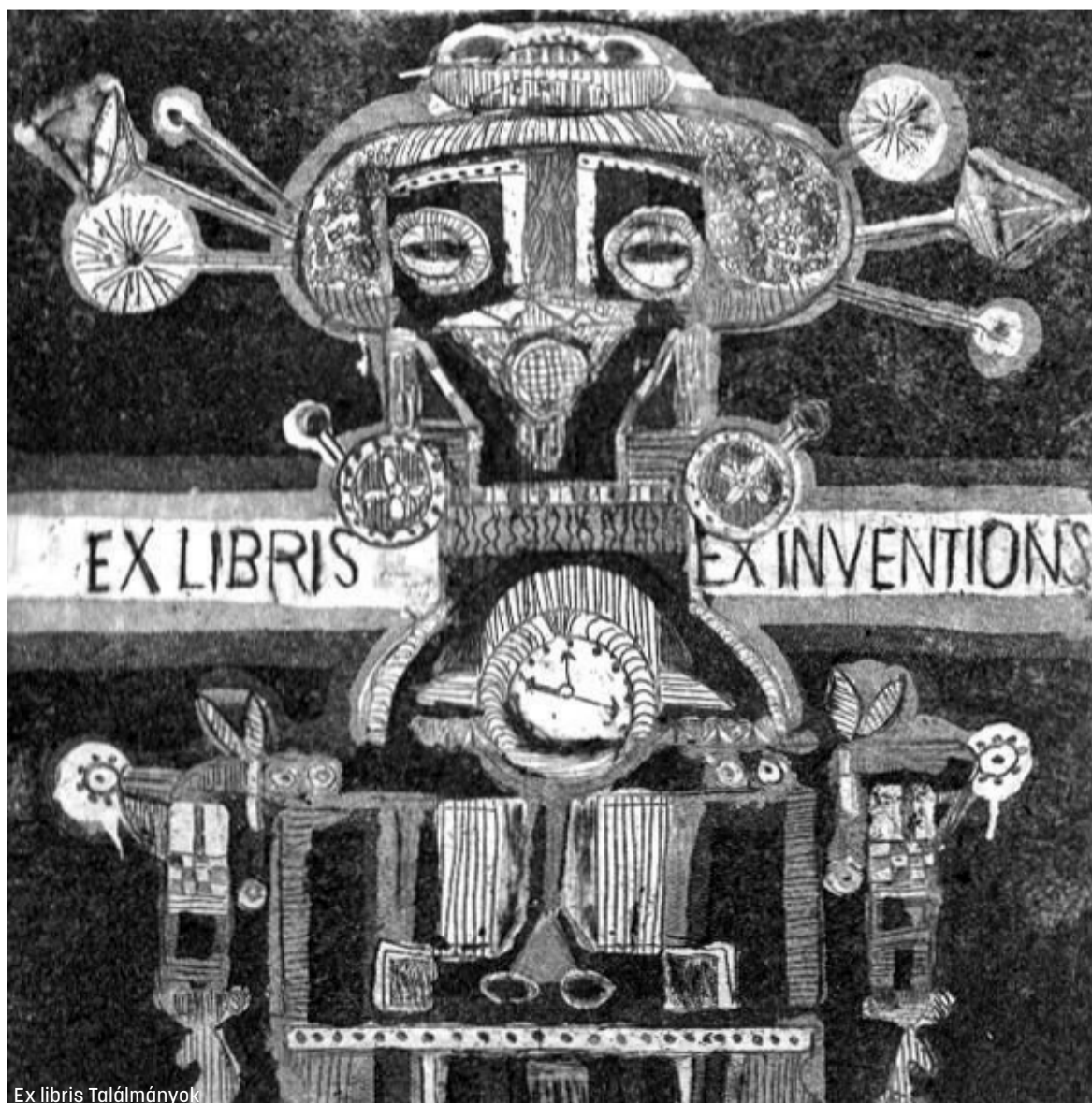

Táj IV

Táj IX

Ex libris Találmányok

A belgrádi Tanárképző Főiskolán diplomázott 1955-ben festészet szakon, Ante Abramović osztályában. 1955 és 1996 között megszakítás nélkül dolgozott mint képzőművészet szakos pedagógus a szabadkai Jovan Mikić Általános Iskolában. Negyvenéves munkássága alatt a képzőművészeti nevelés terén kiváló eredményeket ért el a tanulókkal, akik számos díjat nyertek képzőművészeti kiállításokon a tartományban, a köztársaságban jugoszláviai szinten, csakúgy mint külföldön. Pedagógiai munkássága mellett

festő-grafikusként is aktívan dolgozik. Mint grafikai tervező éveken át tevékenykedett a Szabadkai Népszínházban, a Szabadkai Gyermekszínházban és a belgrádi Boško Buha Színházban. Az Ex Libris nemzetközi képzőművészeti rendezvény alapítója és szervezője, gyermekeknek és hivatásos képzőművészeknek szóló kategóriákban. A Népkör Magyar Művelődési Központban több mint két évtizede művészeti műhelyeket vezet gyermekeknek és felnőtteknek, amivel számos nemzetközi díjat és elismerést nyert.

JELENTŐSEBB ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK

- 1981 - Újvidék, Galéria 24, Ifjúsági Kultúrközpont
- 1983 - Újvidék, Forma Galéria (Upidiv)
- 1987 - Szabadka, Képzőművészeti Találkozó
- 2004 - Zenta, Városi Múzeum
- 2005 - Belgrád, Galéria a Színháznál
- 2005 - Szabadka, Képzőművészeti Találkozó Modern Galéria (retrospektív kiállítás)
- 2005 - Topolya, Art Gallery (retrospektív tárlat)
- 2006 - Szentes, Művelődési Központ
- 2007 - Szabadka, a Szabadegyetem galériája, színházplakát-kiállítás 1973-1995
- 2014 - Zenta, a Művelődési Ház galériája
- 2015 - Szabadka, Kortárs Galéria (retrospektív tárlat)

JELENTŐSEBB DÍJAK, ELISMERÉSEK

- 1968 - Szabadka, Októberi Díj
- 1999 - Szabadka, Pro Urbe díj
- 2003 - Szabadka, Dr. Bodrogyvári Ferenc-díj
- 2011 - Újvidék, Forum-díj
- 2012 - Újvidék, Forum Képzőművészeti Díj
- 2014 - Zenta, Magyar Életfa díj

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Csik Mónika** (1978) költő, író (Szabadka)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Ficsku Pál** (1967) író, szerkesztő (Budapest)
- Havas Judit** irodalomtörténész, előadóművész (Budapest)
- Jódal Rózsa** (1939) író, kritikus (Újvidék)
- Jovančić, Miroslav** (1962) képzőművész, zenész (Szabadka)
- Kovács Jolánka** (1958) író, műfordító (Muzslya)
- Lackfi János** (1971) költő, író, műfordító (Budapest)
- L. Móger Tímea** (1981) költő, újságíró (Doroszló)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Mezei Kinga** (1976) színész, rendező (Zenta)
- Patak Márta** (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)
- Pekár Tibor** (1943) zenetörténet-kutató, ny. hegedűtanár (Szabadka)
- Sinkovits Péter** (1946) író, költő (Zenta)
- Szerda Balázs** (1991) történelem-latin szakos tanár, népzeneész (Óbecse)
- Szőke Anna** (1948) néprajzkutató, ny. óvodapedagógus (Kishegyes)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Lapszámunkat **Boros György** alkotásaival illusztráltuk.

KI ÍRTA AZ ELSŐ MAGYAR OPERETTET?

Pekár Tibor

A *Zenei lexikon* szerint „a magyar operett úttörője a Varsóban született Konti József színházi karmester, (akinek) a Deréki Antal színész szövegére írt Eleven ördög c. operettje az első magyar operettsiker”.

A darabot 1884. augusztus 8-án mutatták be az akkor Csóka Sándor igazgatása alatt álló Budai (Fővárosi) Színkörben. A Budapesti Hírlapban már másnap megjelent a kritika:

„Egy eredeti operette felavató estéje volt ma a krisztinavárosi arénában. A zeneszerző, Konti úr neve nálunk még egészen ismeretlen, s a mű – mint halljuk – első nagyobb szerzeménye. Szövegírónak Deréki Antalt nyerte meg, ki a Bayard-féle ismert bohóságot alakítá át, mely *Letorière-vicomte* néven a nemzeti színházban is gyakran került már színre. Itt *Az eleven ördög* nevet kapta. Operette-nyagnak igen alkalmas; bürlészk alakjai, mulatságos cselekménye szinte invitálják a pezsgő, víg zenét. Örömmel ismerjük el, hogy a fiatal zeneszerző feladatát sikeresen oldá meg. Pár értékes szám van a műben, meglepő csinnal kidolgozva, melyek szép jövőt ígérnek. Keresetlen egyszerűség jellemzi stílusát, s ízlés a hangszerelését. Olykor a témát elnyújtja, majd banálisra lesz, de aztán nyújt becsesebbet is. A zenekart, mely ma a népszínház néhány szólistájával volt megerősítve, a szerző személyesen vezette. Nagy malőr, hogy az eső iszonyú robajt csinált az aréna tetőzetén, s olykor percegig elnyomta az előadók hangját. Annál nagyobb elismerés illeti a főbb szereplőket, különösen Pajor Emília asszonyt a címszerepben, s Réthy Laura kisasszonyt, továbbá Borost, Follinust stb., kik szembeszálltak az elemekkel, s a szerzőt megérdemelt sikeréhez segítették. A közönség szép számban jelent meg, jól mulatott, sokat tapsolt, s a szerzőt is minden felvonás végén kihívta.”

A darabot még ugyanazon az őszi sikerrel játszották nemcsak a fővárosban, hanem Szegeden, Kassán és Győrött is. Az igazi sikersorozat pedig akkor indult el, amikor a főszerepet Blaha Lujza vette át. Ő december 21-én a Várszínházban alakította először a vicomte-ot (nadrágszerep!), s rövid időn belül szinte az egész országot meghódította ezzel a szerepével.

Ez lett volna az első magyar operett? De mitől lenne magyar, amikor szövegét Deréki egy francia vígjáték – *Vicomte Letorières* – alapján írta, zenéjét pedig egy magyarul alig tudó lengyel, Konti József komponálta? És első sem volt, mert már a korábbi években is születtek magyar operettek.

Ezek azonban nem bizonyultak hosszú életűnek, vagy mert gyenge volt a szövegük, vagy mert túl rövidnek voltak, vagy egyéb oknál fogva. Kutatásaim szerint

Veszter Imre (zene) és Madarassy Pál (szöveg) *Völegény álarcban* című, 1861-ben keletkezett színpadi műve volt a legkorábbi magyar operett, ennek anyaga azonban elveszett, ha ugyan egyáltalán létezett, mert hogy soha seholy nem adták elő, az biztosra vehető.

Mivel Veszter Imre műve nyomtalanul eltűnt, így a Népszínházban 1862. április 21-én bemutatott egyfelvonásos operett, *A szerelmes kántor* tekinthető a legrégebbi, azaz első magyar operettnek. Szövegét Bényei István színész írta, zenéjét pedig Allaga Géza, a színház karmestere komponálta. A *Hölgyfutár* április 26-ai számában Simonffy Kálmán részletesen foglalkozott az előadással, ebből a beszámolóból idézünk most néhány részletet:

„A budai népszínház heti játékrendének fő érdekét Allaga Géza magyar operetteje, mely húsvét másnapján került először színre – képezte. A közönség méltó érdeklődéssel várható, hogy azon fiatal zeneszerző, kinek egyéb szerzeményeivel már itt amott találkozott, mint fogja színpadra állítani a magyar élet azon alakjait, melyek egy operettkeretébe oly annyira belevalók. (...) A szerelmes kántor szövegét írta Bényei, vázlata elég ügyesen van kigondolva, oly elemekből, melyek a küzdést, a szívek és helyzetek összeütközését nagyon természetesen eszközlik.

Alakjain megvan ugyan eléggé a magyaros szín, de hibául róhatni fel, hogy körvonalait a költői idealizmus egy csöppet sem nyújtja meg, sőt a legalsóbb osztály légköréből vett kifejezésekkel körülvéve – gyakran póriasak.

Néhány jelenet azonban egészen van mind kigondolva, mind kidolgozva.

A zenére visszatérve örömet fejezem ki Allaga ez első műve fölött.

Ő egészen töretlen úton jár, előtte még nem próbálta – legalább nyilvánosan senki, a magyar operette zenéjét. S ha már az első is ennyire sikerült, tőle ezután még jobbakat várhatunk. Teljesen méltányoljuk a nehézségeket, melyekkel a darab körül megkelle és kellend még küzdenie, de az ne retentse vissza a további kísérletől, s ismételje mindaddig, míg egy kifogás nélkülit hozhatand színre, s ekkor övé lesz nemcsak a kezdet érdeme, de az alapítás dicsősége is. A zajos tapsok, éljenek, és koszorúk, szóval az egész közönség szívből jövő üdvözlése oly forrás, melyből a legszébb lelkesülést merítheti ezután való működéséhez.”

A szerelmes kántor szerepe Vasvári Kovács József legsikeresebb alakításai közé tartozott.

Megszületett tehát az első magyar operett! (A Sürgöny tudósítója azért nem mulasztotta el megjegyezni, hogy már valamikor 1848 előtt is íródott egy ma-

gyar operett, mégpedig *Tündérlak* címen, amely operettnek Egressy Béni volt a szerzője. – Ezt a megjegyzést nem vehetjük túlságosan komolyan.)

A szerelmes kántor több dal később nyomtatásban is megjelent, ezek: *Két menegző vár miránk – Vigan lányok és legények – Eresz alatt fészkel a fecske, szeretőnek jobb a menyecske – Szeretlek én, egyetlenegy virágom*. Ez utóbbi hallatlan népszerűségnek örvendett, és számos feldolgozást megért a rá következő évtizedek során.

Allaga ezután tett még néhány kísérletet, de a későbbi egyfelvonásosai – *A zeneszerző* (bemutató 1862. szeptember 14-én) és *A szakállas farkas* („Eredeti víg oláh operette 1 felvonásban. Szövegét írta Bényei István, zenéjét szerző Allaga Géza, a pécsi színház karmestere 1865-ben”) – jobbra gyenge szövegeknyvük miatt nem vehették fel a versenyt *A szerelmes kántorral*.

De ki volt ez az Allaga Géza?

A vajdasági Óbecsén született 1841. március 25-én. Szülei értettek a zenéhez: apja fuvolán játszott, anyja pedig zongorázott. Ő is már korán részesült zenei nevelésben, de sem a hegedű, sem pedig a zongora nem vonzotta különösebben. A gordonka volt az a hangszer, amelybe első látásra beleszeretett. Ügyvéd apját kinevezték Baja főjegyzőjévé, s így gimnáziumba már Baján járt. 1856 és 1861 között a bécsi konzervatórium hallgatójaként Karl Schlesingernél csellózni, Simon Sechternél pedig komponálni tanult.

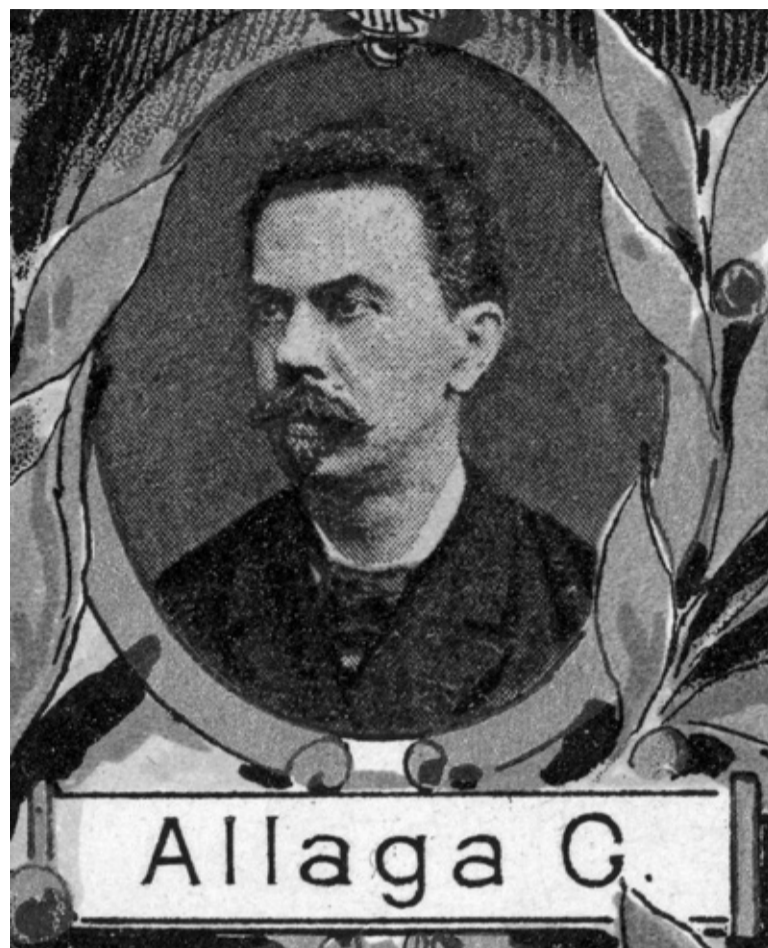
(Életrajzának részletes leírására ezúttal nem vállalkozunk.)

Kitűnően csellózott, több színház zenekarában megfordult, és szorgalmasan komponált. Első jelentősebb színpadi műve a *Szép Mara* című népszínmű volt, amelyet 1862. január 12-én játszottak először a Budai Népszínházban, amelynek csellistája volt abban az időben. Ehhez a darabhoz több szerb táncot és népdalt is felhasznált.

A Népszínház – amely az első magyar operettnek is helyet adott – nem sokkal azelőtt építették fel a budai alagút mellett, Mátyás király egykori lovaglóiskolájának helyén, ahol később Musztafa Szokoli basa lakotanyája, majd a kereskedelmi minisztérium épülete állt. Az ezer főt befogadó színházépület két hónap alatt készült el!

Allaga a cimbalomnak is szerelmese volt. Munkásságának jelentős részét ennek a hangszernek szentelte. Rengeteg művet átírt cimbalomra, egy négykötetes cimbalomiskolát is kiadott, és neki köszönhető, hogy a Nemzeti Zenedében megnyílt az ország első cimbalom tanszéke.

Országos bolyongásai során Szabadkára is elvetődött, ám nem tudjuk, hogy pontosan mi-

kor – talán 1867-ben. Vagy Szuper Károly 45 tagból álló társulatával érkezett volna egy évvel korábban? Mert a Fővárosi Lapok 1866 decemberében tudósítást közölt egy hangversenyéről, amelyen Fóti Erzsébet és Bogyó Alajos, mindketten a helybéli színtársulat tagjai, Allaga-szerzeményeket énekeltek – teljes sikerrel. Megeshet, hogy akkor már a városban tartózkodott mint a színházi zenekar egyik tagja.

A Pesti Napló 1868. január 22-ei számában arról számolt be, hogy Szabadkán a főgimnázium „természettani szertára 2000 forintot érő kísérleti eszközökkel szaporított, s hogy e főiskola általában a kor követeléseinek mindenben megfelelhessen, a testgyakorlat és műének taníttatására az intézeti tanerő egy igen ügyes tornászmasterrel, és a dalai után némi hírrel is bíró Allaga Gézában egy énektanárral egészített ki”.

Szeptemberben pedig ugyanez a lap arról értesíti olvasóit, hogy „Szabadkán zenedét alapítanak, s egyik tanáru Allaga Gézát nyerték meg, kinek eredeti operettét sokszor megtapsolták a budai színpadokon”.

Ő volt egyike annak a három tanárnak, akik elsőként tanítottak a néhány héttel később megnyílt városi zeneiskolában. A cselló és a nagybőgő tanításával bízták meg.

Emellett énekkart vezetett, és néhány művet is komponált a kórus részére. A Szabadkán élő Brenner József – Csáth Géza édesapja – ezt írja emlékirataiban vele kapcsolatban: „Allaga Gézára, a sok szép dal szerzőjére és kitűnő gordonkásra is emlékszem. Megnyerő nyájas arcú, szép férfiú volt. Ő volt az első, aki itt dalárdát szervezett. Mint kis fiú hallottam is őket énekelni hang-

versenyen. Allaga operai tag lett, eltávozott innen, s dalárdája abamaradt, fölözött.” (Brenner József: *Emlékeim*. Életjel, Szabadka, 2020.)

Valóban nem sokáig maradt Szabadkán. 1870-ben kinevezték énektanárnak a frissen alapított bajai tanítóképzőbe, s oda költözött. De nem ment egyedül, hanem magával vitte a Szabadkán feleségül vett ponori Tewrewk Rózsát és 1868. május 1-jén született kislányukat, Vilmát.

A következő évben már Budapestben találjuk, ahol évtizedeken keresztül aktívan részt vett a város zenei életében.

1909-ben vonult vissza, s hátralevő éveit Baján töltötte, öccse petői szőlőjében. Felesége már korábban meghalt, második házassága pedig rosszul sikerült. Egészségi állapota erősen megromlott, szeme világát is elvesztette, s végső elkeseredésében – 1913. augusztus 19-én – szíven lőtte magát.

Így végezte életét a 180 évvel ezelőtt született Allaga Géza, aki megkomponálta az első magyar operettet, amelyet 1862. április 21-én játszottak először a Budai Népszínházban.

Néhány hónap múlva annak is kerekén 160 éve lesz.

Felhasznált irodalom:

Galamb Sándor: *A magyar operett első évtizedei*. Budapesti Szemle, 204. kötet, 590. sz.

Koch Lajos: *Allaga Géza. Születése századik évfordulójára*. A Zene, 1941. 12–13. sz.

Rátonyi Róbert: *Operett I–II*. Zene-műkiadó, Budapest, 1984.

Gál Zoltán: *A cimbalom atyjának nevezték*. Bácsországi, 2013. 3. 70–74. o.

Operett Magyarországon, 1860–1958, forráskatalógus.

TALÁLKOZÁSOK. EMLÉKFOSZLÁNYOK

Havas Judit

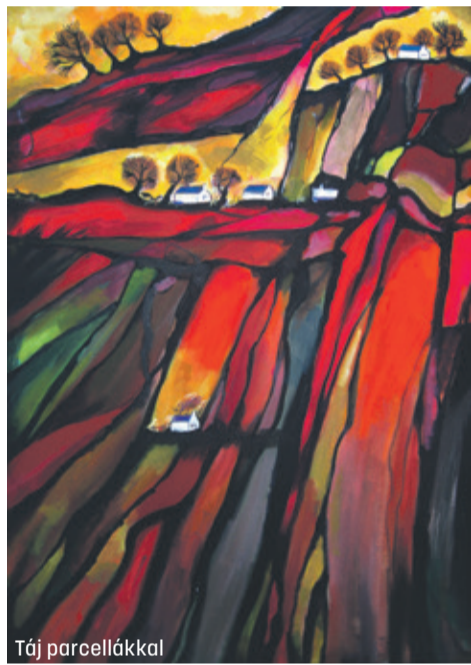
„...remegő gyöngy közt aludtál...”
(Weöres Sándor)

Pilinszky.

A napokban a Facebookon egyszer csak láttam, hogy Mészáros Sándor, a Kalligram igazgatója feltette ezt a gyönyörű Pilinszky János-verset:

1970. október 14.

*Sírtam. Utána nedves volt a hátam,
gyűrt a ruhám és tömpe a kezem.
Prémet kívántam tagjaimra,
hogy amit ölelsz, az legyen,
mit minden igaz ölelés keres:
egy vadállat odaadása.*

Táj parcellákkal

Visszaröpített térben és időben. 1980. december 13-án Szombathelyen voltunk. Tóth Sándor, az Új Ember katolikus lap szerkesztője meghívta Budai Ilonát, Szokolay Ottó színészt és engem, hogy Pilinszkyvel együtt vegyünk részt egy irodalmi esten. Tóth Sándor nagyszerű ember volt, sajnos már nincs közöttünk, ismerte a műsorainkat. Ilonkával volt igazán barátságban, de engem is szeretett mint versmondót. Együtt utaztunk. Előtte nem ismertem Pilinszkyt. Rendszeresen mondtam a verseit, de személyesen még nem találkoztunk.

Az irodalmi műsor után együtt maradtunk a helyi parókian, beszélgettünk, tán kis vendéglátás is volt... Kis helyiségre emlékszem, meg arra, hogy alacsony belmagasságú volt; a mennyezetről lelógó drót végén egy villanykörte csüngött, és egyszer csak Pilinszky odaállt a körte közelébe, és felolvasta az *Apokrifet*. Akik ott voltunk, szájatva hallgattuk Őt. Síri csönd lett egyszeriben. Hihetetlen volt, ahogy ott állt, abban a sejtelmes fényben; rendkívül hosszúak és áttetszőek voltak az ujjai. Csak tartotta a papírt rézsút föl, a fény felé, és halk, magas hangon olvasott. Teljesen misztikusan hatott az egész, mert a körte fénykört rajzolt köré, a papírja és a keze köré, de ez nem lefelé zárt kompozíció volt, hanem felfelé, Isten felé nyújtózó vagy megadó kéz, és felolvasta a fehér papírlapról a versét.

Nálam volt a kötete, belelapoztam, és kértem, mivel október 14-én születtem, írná le nekem az *1970. október 14.* című verset. Leírta.

S dedikálta: Havas Juditnak szeretettel és köszönettel: Pilinszky János.

Egy Pilinszky-kiállításra kölcsönadtam a kéziratot. Sokan azt hitték, hogy ezt a verset nekem írta. Nem, nem. De leírta nekem, és ez nagy dolog volt, örööm is, a szobámban kitétem a falra. Ilyen emlékezetes találkozás, mint a szombathelyi, amikor testközelből láttam a költőt, nem adódott több. Karizmatikus egyéniség volt azzal a már-már légi és finom áttetszőségével, örök életemre előttem van a figurája, a pozíció, ahogy megélte a vers felolvasását. Nem tűnt módoltnak.

Magas hangja volt. Amikor valaki nagy tiszteletet érez valaki iránt, nem foglalkozik azzal, hogy milyen a hangszíne, hanem ámulattal nézi, hogy itt van a költő, akinek szereti a verseit, akinek számtalan helyzetben, megemlékezéseken, ünnepeken mondja a verseit, és most itt van teljes valójában. És boldog, hogy láthatja, hallhatja Őt.

Halála után a 32-esek terén a templomban gyászmisét rendezett az Új Ember szerkesztősége. Az ünnepi megemlékezés nagyon szép volt, méltó Pilinszky János költői nagyságához. Tóth Sándor felkérésére Bálint Andrással mondtunk Pilinszky-verseket. Ilyen emelkedettségben ritkán van része egy előadónak. A versek úgy szárnyaltak, mint valami szferikus zenemű. Később az egyetemen is jó néhány tanítványom indult Pilinszky-versekkel szavalóversenyeken; egy alkalommal az Egyetemi Anyanyelvi Napokon kötelezővé is tettem a *Francia fogoly* című versét.

Az otthonomtól nem messze van a Pilinszky köz, naponta köszöntöm őt; s a közelmúltban gyönyörű Pilinszky János-emléktábla került a Centrál Kávéházra Wohlmuth István kulturális tanácsnok kezdeményezésére. Meghívást kaptam az avatási ünnepségre. A *Harbach 1944* című versét mondtam el: „Újra és újra őket látom...”, és elénekelttem a cappella Selmeczi György gyönyörű szerzeményét, amelyet Pilinszky János *Fátyol* című versére komponált.

Fátyol

*Nincs nap. Nincs hold.
És nincs gyerekkor.
És főként föld nincs, anyaföld.*

*Nincs koporsó és nincs haza.
Nincs bölcső és nincs megvetett ágy,
fejünk alá igazított halál.*

*Tűhegyen forog, aki él,
s a mi békénk, az se egyéb,
mint egy lekonyult szárny, mely ráalél,
mint egy levetett, vagy le se vetett
menyasszonyfátyol ájul rá a szögre.*

*Fityeg.
Fityegünk.
Temetők sincs.*

Istenem, milyen pontosan fogalmazott.
Az ember szinte beleborzong.
A költészet vermagia.

* A szöveg elkészítésében segítségemre volt Nánási Anikó (Kossuth Rádió) és Barna Emese (MTI)

novella

ÁRULÁS

– Bamba kutya, de jó öblös hangja van. Csak ugasson, hogy éjjel is meghalljam, ha a jószágot akarná bántani valaki – mondta az Ember.

– Nem jó, hogy láncon tartod – szólt a Másik Ember. – Mintha túl szoros lenne az a lánc a nyakán.

– Szoros a fenét – legyintett az Ember. – Erős kutya, jól van etetve, a lánc meg hosszú, szaladgálhat az udvaron kedvére.

– Rettentően szorít! Sajog a nyakam, több helyen vérzik, nézzétek már meg, lassan belenő a lánc a nyakamba – mondtam, de már a kert felé indultak.

Hátra sem néztek, a veteményeket nézegették a kertben.

Mikor visszafelé jöttek, kiabálni kezdtem:

– Nézzétek meg, belenő a lánc a nyakamba!!!

– Mit ugat ez a kutya? Mi baja? – nézett rám a Másik Ember.

– Jó kutya, mondom – szólt az Ember. – Csak bamba. De legalább megugatja az idegeneket.

Ezután mindennap kiabáltam, amennyit csak tudtam, hogy nézzék már meg a sebeket a nyakamon. Az Asszony egyre riadtabban hozta oda az ételt, nem mert közel jönni.

– Mi leli ezt a kutyát? – kérdezte az Embertől. – Egész nap ugat, csoda, hogy még be nem rekedt. Alig merem kivinni neki az enivalót, attól félek, megmar.

– Macskát ugat – vetette oda az Ember.

– Macskát? Nézd meg, Cicmic most is ott heverészik mellette.

– Akkor pocokot érez – dörmögte az Ember. – Meg kell néznom az istállókat meg a fészert is, biztos vannak lyukak. Hol a pocokméreg?

Cicmic gyerekkori pajtásom volt, együtt nőttünk fel. Sokat sütkérezett a hátamon kiscica korában is, együtt aludtunk a kutyaházban. Az ugatásomtól sem félt soha, most is ő volt az egyetlen, aki a közelemben mert jönni. Láta a nyakamon a sebeket, de ő sem tudott embernyelven. A közelsége megnyugtató, hagyta, hogy a szőrére helyezzem a mellső lábaimat, a szőre selymes volt, és langyos.

Éjjelre még jobban fáj a nyakam, szédültem, melegem volt.

– Menj arrébb – szóltam Cicmicnek. – Nagyon melegem van.

– Lázás vagy – hajolt fölém Cicmic. – Mindjárt szólok az Embernek.

A ház bejártához szaladt, két lábra állt az ajtó előtt, és bekiabált:

– Ember, gyere ki, Madzag lázas! Legalább ötször kiabált, semmi.

Akkor megpróbálta másképp:

– Ember, Asszony! Gyertek ki, gyertek ki, baj van!!!

Egy idő után fény gyúlt a házban, és az Asszony kócosan, hálóköntösben kinyitotta az ajtót. Rögtön kiabálni kezdett:

– Sicc innen, te átkozott! Hát már aludni sem lehet tőlük! Nappal az a barom kutya ugat, most meg ez a nyavalyás csérog az ajtónál. Sicc, a fene a pofádat!

És becsapta az ajtót.

Aztán napokig már csak vizet tudtam inni. A kutyaház előtt fekdtem, ha ott volt a hűvös. Amikor odasütött a nap, mentem a téglarakás felé. Odáig néhány lépés az egész, de egyre nehezebben húztam a láncot magam után. Cicmic körbejárkált, mellém heveredett.

– Le kellene venni a láncot a nyakadról – mondta, és szomorú volt a szeme. – Majdcsak eszükbe jut! Akkor begyógyulnának a sebei.

Jött az Ember, alkonyatkor, lerángatta a nyakamról a láncot. Iszonyúan fáj, de csak nyüzszíteni tudtam.

– Vigyázz, meg ne harapjon, lehet, hogy veszett – szólt az asszony. Jó messzire állt tőlem, egy bottal a kezében.

– Veszett a fenét – dörmögte az Ember, és felállt. – Dobd ide azt a botot! És nyisd ki a kertkaput.

A hátamra csapott a bottal, rám ordított:

– Na gyerünk, gyerünk, takarodj innen! Nekem itt nem fogsz megdögleni.

Amikor a lábamat kezdte ütni, hirtelen erőre kaptam, felálltam, imbolgyogva futottam ki a kertbe.

Kovács Jolánka

– Hujjú, te! – rohant utánam az Ember.

Akkor már a szomszéd kertjében botladoztam a krumplisorok közt. Ott aztán lerogytam, mert becsapódott a kertkapu.

Még hallottam az Asszony hangját:

– Nem harapott meg?

– Nem – mondta az Ember, és kapkodta a levegőt. – Menjen a francba, majd lesz vele valami. Tán még a gödröt is én ássam meg neki? Piszokul száraz a föld különben is. Szerezni kell egy rendes kutyát. Amelyik ugat! Na, gyerünk be.

Cicmic aznap éjjel még ott aludt velem a krumplisorok közt. Hagytam, hogy nyalogassa a sebeket a nyakamon, a föld jól lehűlt éjjelre, ez jólesett. Reggelre mintha csillapult volna a lázam. Kapartam egy kicsit a kerítés alatt, így be tudtam jutni a szomszéd udvarába, ott kiittam a vizet a műanyag edényből.

– El kell mennem – mondtam Cicmicnek.

– Nem akarom, hogy elmenj – döngölözött hozzám Cicmic. Mellém heveredett, és lehajtotta a fejét, hogy ne lássam a szemét. – De menj, még mielőtt meglátják, hogy itt vagy a közelben. Ezek képesek agyonverni.

Egy kicsit az oldalára tettem a tapancsaimat, a szőre selymessége mindig megnyugtató.

folytatás a 12. oldalon

– Itt hagyom őket én is – tette még hozzá. – Szétnéztek a környéken, mi a helyzet az udvarokon... Hátha még találkozunk!

Levettem róla a tappancsot, szétnéztem. A szomszédos utca kertjeinek végtelen sora látszott, köztük sehol nem volt kerítés.

– Megyek – mondtam, és még egyszer megszagoltam Cicmic orrocskáját.

Mentem, futottam a kerteken át. Már nem is szédültem.

Tudtam, hogy Cicmic még sokáig néz utánam a krumplibokrok közül.

*

Úgyis túléltem valahogy ezt az egészet, gondoltam, hisz már éhes voltam, egyre éhesebb. Az egyik kert végében ételmardékot találtam, paprikás lehetett néhány napja, de már bűdös volt, gondoltam, inkább továbbmegyek, benézek az udvarokba. Kettlen dolgoztak az egyik kertben, göröngyökkel dobáltak meg, hát futottam tovább, mint ha csak hazafelé futnék.

Akkor macskaszagot éreztem. Megálltam, szimatoltam. Furcsa ellágyulás vett erőt rajtam, biztos voltam benne, hogy jó helyen járok. Ahogy átugrottam az alacsony kerítést, hat macska futott riadtan szerteséjjel az udvarban – a fedett gang ablakába, a cseresznyefára, az utcai kerítésen át ki, az utcára, kettő meg a régi műhelyépületbe rohant, a törött ablakon keresztül. Mindkét tálcáról felfaltam a macskatápot, az egyikben húsos káposzta is volt. Egy jó nagy edényben vizet találtam az udvari csap mellett.

– Jó hely – gondoltam örömmel –, de nézzük még, mi van a műhelyben.

Beugrottam az ablakon. Abban a pillanatban egy fekete-fehér macska rohant elém, a szőre égnek állt, és visítózott:

– Kikaparom a szemed, ha hozzájuk mersz érni, te rohadék! Megtorpantam. Csak egy pillantást vehettem a régi fotelre, ahonnan kiscicák nyávogása hallatszott. Válaszolni sem volt időm, hogy én soha nem bántanám a macskákat, mert az anyamacska nekem támadt, fújt, karmolt, megsebezte az orrom, és ha ki nem ugrom villámgyorsan az ablakon, biztosan kikaparja a szemem is.

Nyílt a kapu, az Idegen Asszony érkezett haza, biciklivel. Megálltam az udvar közepén, ő meg a kapuban, farkaszemet néztünk.

– Hát te? – kérdezte. – Mész mindjárt!

De a szeme mosolygott. Letette a biciklit, és elindult felém.

Tudtam, hogy nincs mitől félnem.

– Hogy hívnak? – kérdezte. A szeme az enyémet fürkészte. Melegség futott át rajtam.

– Madzagnak – mondtam, de kinyílt a gangajtó, onnan már kiabált az Idegen Ember:

– Mész te! Elmész mindjárt!!! Átugrottam az alacsony kerítést, de megálltam a hátsó udvarban.

– Ugyan, hagyd – mondta az Idegen Asszony, és a tekintetünk ismét összeért. – Biztos csak éhes. És milyen szép kutya, nézd, milyen okos tekintete van.

„Ez nem Idegen Asszony – mondtam magamban –, ez Kedves Asszony.”

De az Idegen Ember azt kiabálta:

– Tán itt akarod tartani? Hogy szétszavardja a macskákat, ugye?! Vagy széttepje őket?

– Nem vad ez a kutya – mondta a Kedves Asszony makacsul.

– Tényleg megzakkantál – pattogott az Idegen Ember. Felkapott egy faágat, felém hajította.

– Mit csinálsz?! – kiáltott a Kedves Asszony. – Ki akarod ütni a szemét a szerencsétlennek?

Lerohantam a kertbe, onnan még hallottam hangfoszlányokat, valami ilyeneket: „biztos veszett”, „milyen aranyos kutya!”, „ebből elég!”, „mi lesz a macskákkal?!”

Vissza kellett mennem, a Kedves Asszony miatt. Csak arra tudtam gondolni, hogy biztosan vár engem vissza. Lehet, hogy már hozzá is tartozom?

Most csak három macska volt az udvaron, rögtön szertefutottak. Lefeküdtem a bejárati ajtó elé. Hogy őrizzem a Kedves Asszonyt. Meg az Idegen Embert is, ha már vele van a házban.

Amikor zuhogni kezdett az eső, a Kedves Asszony kinézett az ajtó üvegén. Kijött, két lábra állva rögtön meg is ölelgettem.

– Neked sebes a nyakad – komolyodott el a Kedves Asszony. – Mi történt veled?

– A lánc – mondtam. – Tudod, túl szoros volt a lánc...

– Na várj – mondta. Bement, de egy kis idő múlva már elő is termett. A szemembe nézve mondta:

– Jó kutyuka vagy. Gyere, beengedlek a műhelybe, van ott egy ágyikó, ott lefekhetsz.

Átszaladtunk az udvaron az esőben, kinyitotta a műhelyajtót, a belsőt becsukta, hogy ne férhessek hozzá a macskacsaládhhoz. Jó puha volt a régi kanapé. A Kedves Asszony bekente a nyakamon a sebeket, enyhült a sajtás, hűtött a kenőcs. Aztán virslit hozott, meg szalonnabőrt. Leugrottam a kanapéről, hogy körülugráljam, ismét megölelgessem két lábra állva. Úgy örült, ahogy én. Ezt nem értettem, mert Cicmicen kívül más még nem örült nekem így. Vigyázni fogok a házra éjjel-nappal, a műhelyre is, és a macskákra is, ha visszajönnek, határozom el, ide be nem jöhet idegen, soha nem eshet baja a Kedves Asszonynak, gondoltam.

Később elállt az eső, akkor megint a küszöbre feküdtem, a bejárat elé, és ott maradtam, reggelig.

*

A Kedves Asszony reggel elment, a kapuig kísértem. Legszívesebben vele mentem volna, de maradtam inkább, mert gondoltam, ha kimegyek az utcára, aztán nem enged majd vissza az udvarba az Idegen Ember.

A reggeli veszekedésük az udvaron különben is megingatta a biztonságérzetemet:

– Intézkedj erről a redves kutyáról! Még ma!

– Ez a kutya nem redves!

– Te látod, hogy minden macska elmenekült a háztól?!

– Majd visszajönnek, és én összeszoktatom őket a kutyával.

– Na hogyne! Mese a holdban. Ennek a dögnek mennie kell innen!

– Ez nem dög!

– Ide figyelj: vagy ez a dög, vagy a macskák!

– Fejezd már be!

– Azt mondtam: intézkedj! – kiáltott az Idegen Ember a Kedves Asszony után, amikor az kikanyarodott a kapun a biciklivel.

Az Idegen Ember becsukta a kaput, dűnnyögve bement a házba, ott aztán káromkodott egy nagyot, hallottam az udvarról. Később enni adott, szalámit, kolbászt, kenyeret dobált elém a küszöbről. Tudtam, hogy csak azért adja, mert fél tőlem, pedig eszem ágában sem volt megmarni. A macskák nevét kiabálta időnként a bejárattól, de egy sem jött elő. Akkor megint bement, megint káromkodott.

Szívesen beugrottam volna a műhelybe, hogy megnézzem a kiscicákat. De nem mentem, nem akartam, hogy az anyjuk megint patáliát csapjon. A kapu elé feküdtem, ott vártam a Kedves Asszonyt, sokáig. Közben Cicmicre gondoltam, aki a barátom volt, és az egyedüli egész eddigi életemben, aki értett kutyanyelven. A Kedves Asszonnyal is értjük egymást, hát hazavárom, ha kell, estig.

Még nem is alkonyodott, amikor megérkezett. Körülugráltam, megölelgettem, nem szólt rám, pedig besároztam a kabátját. A fejemet simogatta, becézgetett,

de a szeme olyan szomorú volt, mint Cicmicnek, amikor lázas voltam. Ezt nem értettem.

– Jól vagyok – mondtam neki –, miért vagy szomorú?

De bement a házba.

*

A küszöbre feküdtem, füleltem, hallok-e veszekedést bentről. Nem hallatszott semmi.

Aztán kijött a Kedves Asszony, ételt hozott egy tányérban, és ment egyenesen a műhelybe. Én meg utána. Megint megölelgettem két lábon állva, de ő csak megsimogatta a fejem, letette a tányért, bekente a nyakamon a sebeket, és nem nézett a szemembe. Kiment, becsukta a műhelyajtót. Csak akkor figyeltem föl, hogy be vagyok zárva, miután fölfaltam az ennilót. Először azt hittem, tévedés az egész, úgyis mindjárt jön, és kinyitja. De nem jött. Kaparászni kezdtem az ajtót, kiabáltam:

– Kedves Asszony, nyisd ki!

Ekkor zúgást hallottam, majd csikordult a kapu.

– Hol van? – kérdezte egy durva férfihang.

– Ide, a műhelybe zártam be – hallottam a Kedves Asszony hangját. – Menjek be érte?

Jeges borzongás futott végig rajtam. A Kedves Asszony? Mi történik?!

A régi kanapé sarkába húzódtam.

– Menjen arrébb – dörrent ismét a durva hang kintről. – Majd mi elintézzük.

Valaki belökte az ajtót.

Egész testemben reszketni kezdtem.

Valami rettenetes, hosszú nyelvű acélhurok nyomult be az ajtónyíláson.

– Na gyere, te dög! – szólt a Hatalmas Ember, és a következő pillanatban a hurok már a nyakamon volt.

A Hatalmas Ember kifelé ránkigált. Ájulás kerülgetett, időm sem volt körülnézni, hol van a Kedves Asszony.

– Nem kell a háló! – szólt hátra a Hatalmas Ember a Másik Hatalmas Embernek. – Ez egy bamba kutya. Nyithatod a ketrecajtót!

Míg az udvaron át kiráncigált az utcára, egy pillanatra megfordultam.

A Kedves Asszony az udvar végében állt, háttal a kapunak. Kiáltani akartam neki, ordítani, könyörögni, de nem jött ki hang a torkomon. Éreztem, ahogy az acélhurok alatt újra kivéreznek a sebeim.

A kapu nyitva volt, a Hatalmas Ember egy mozdulattal az utcára rántott, megemelt, rúgott egyet rajtam. Valami hideg és sötét kamrában találtam magam. Döngve csukódott mögöttem a nehéz ajtó.

Egy pillanatig csönd volt. A Kedves asszony hallgatása volt ez a csönd, akkor már tudtam.

– Mehetünk! – hallottam a Hatalmas Ember hangját.

És elindultunk.

Ex libris

SZÍNEK ÉS FÉNYEK ÚTJÁN

Lódi Gabriella

Maurits Ferenc: *Berlini versek*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2020.

„Cézanne hátizsákja tele azúr színnel
lassan bandukol aix-en-provence-ből
az áldott hegyig
a saint victoire-ig
majd egy életen át
ezt festette
minden fényfel”

Maurits Ferenc alkotásaival a hetvenes évek óta képviseli a vajdasági magyar képzőművészetet, hozzájárulva annak nemzetközi művészeti standardokhoz való kapcsolódásához, műveinek sajátos, felismerhetően egyéni jegyeivel, stílusával gazdagítva azt.

Virág Zoltán Maurits Ferencről szóló tanulmányában a következőképpen ír: „Barangolásai és emlékezései nevezetes kulturális atlaszában, az 1970-es évek Vajdaságának művészeti atmoszférájáról értekezvén, Oto Bihalji-Merin a figurális pszichedelikus színeképeit, spektrális alakzatait idézte fel Maurits Ferenc alkotásait jellemezve. A fénykötegektől védett, a fénykötegektől sodortatott vagy szétromboltatott lebegések, torlódások űr-kék, kardinálvörös, krómoxid-sárga, éjsötét koloritja valószínűleg arra az ismerős képarchi-tektúrára emlékeztette, amelyet a művész verseket, rajzokat, festményeket tartalmazó első kötetének előszavában ugyanő már 1970 februárjában teljes

joggal, nagyon megbecsült és felértékelte.” (V. Z.: *A lét fonalrezgése és vonalgörbéi*, Híd, 2009. 11–12., 49.)

Amellett, hogy festményeivel, grafikaival töretlenül jelen van művészeti jelenünkben, Maurits termékeny versíró is, azaz „képíró”, Bányai János szerint, aki észrevételezte, hogy művészete a „festészetet jelentő képírás, a festőművészt jelentő képíró szavakhoz” kapcsolódik szoroson. (Bányai János: *Kisebbségi magyaróra*, 1996, 41.) A *Berlini versek* című kötetet, amelynek alcíme *Fényversek utazásaimról*, Bányai Jánosnak ajánlja. Kettejükét több évtizedes szakmai és baráti kapcsolat fűzte össze. Szívszorító azt is olvasni, amint tisztelettel adózik irodalmunk nagyjai előtt, kedves barátai emlékét idéve utazásán, mindazokét, akik után betöltetlen űr maradt (*a cannes-i notre dame d'espérance templomban / idéztem drága barátaimat / akik nélkül kell élnem / és egy-egy rubinvörös mécesst gyűjtöttem: / bányai jánosnak, gerold lászlónak, fehér kálmánnak, gion nándornak, bosnyák istvánnak és utasi csabának*).

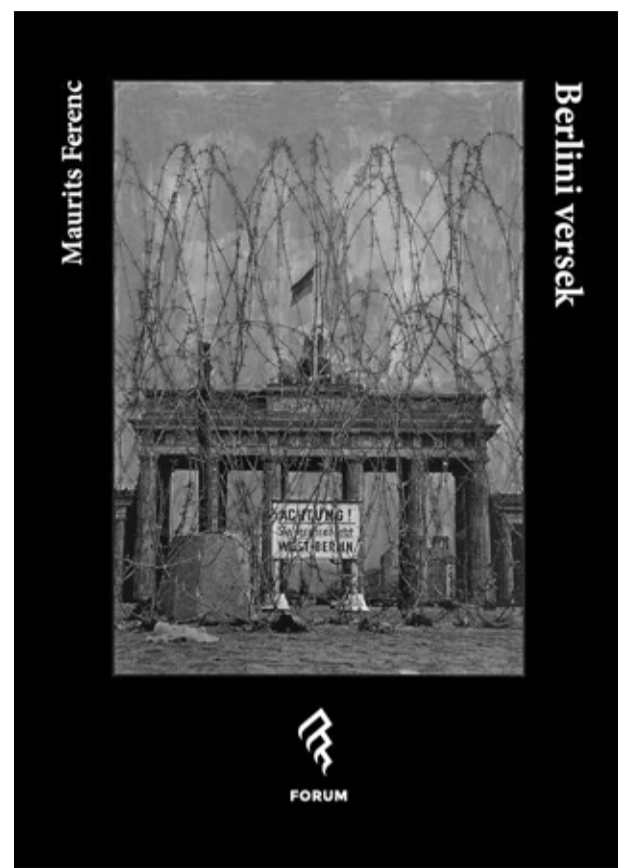
A kötetben szereplő versek három ciklusba rendeződnek, *Mediterrán versek*, *Berlini versek* és *Párizsi versek* címmel. Maurits Ferenc utazásai során bejárta mindazokat a helyeket, ahol a nagy festőelődök megfordultak, útján színekkel és fényekkel találkozva. Provence-ban arany okkerban barangolt, Arles-ban

Van Gogh és Gauguin nyomát kereste, zöld csöndben megnézte Chagall sírját Saint-Paul-De-Vence-ben. Cézanne azúr színekkel teli hátizsákja a posztimpreszionisták képeit rejti. Párizsban Rodin, Picasso, majd a Musée d'Orsay csodái ejtik rabul. Berlin komor szürkesége, betonoszlopok és márványtömbök között a vándort színt „agyoncsapja a történelem”. Maurits kötetét kézbe véve olyan érzésünk támad, mintha egy képzőművészeti albumot lapozgatnánk, vagy még inkább mintha virtuális művészettörténeti tárlatvezetést tartana nekünk a szerző.

Kövessük őt időutazásán és fényverseinek útján, minden bizonnyal különleges élményben lesz részünk.

Ismét Virág Zoltán tanulmányát idézve: „Maurits Ferenc vázlatokat, tablókat, csendéleteket, dip-tichonokat, triptichonokat, témasorozatok, minigalériákat, pinakotékat tartalmazó, a mesterségbeli tudás újabb és újabb fogásaival gazdagított versmappái, verstárai a formavariációkat, a ritmuskombinációkat, a ciklus-

kompozíciót, a képírást helyezik mindig más és más megvilágításba, az örökség és az örököltség muzeális illetékességi köreinek kiszélesítésével, a könyv rendeltetésének, a műtárgy funkcionalitásának újraértelmezésével kiteljesítve a fény gondozásának és őrzésének poétikáját.” (V. Z.: i. m. 56.)

HOGYAN KÉPZELJÜK EL A VILÁGOT?

Tóth Eszter Zsófia

Mécs Anna: *Kapcsolati hiba*. Scolar, Budapest, 2020.

Hogyan képzeljük el a világot 2000-ben? Gyakran kaptuk ezt feladatul az 1980-as évek általános iskolai rajzórán. Lelkesen vetettünk papírra robotokat, űrhajókat és a levegőben repkedő különféle járműveket. Azt persze nem tudtuk megjósolni, amiben tényleg másmilyen lett az életünk: a virtuális forradalmat, a mobiltelefonok és internet világát nem láttuk előre. Ezért is különösen izgalmas kísérlet Mécs Anna novelláskötete, amelyben az egyes novellák szereplői nemcsak használják a virtuális világ eszközeit, hanem befolyással vannak életükre, akár csak nekünk, hétköznapi embereknek. Ki nem ellenőrizte már szeretettét, hogy rendben van-e, megnézte, mikor volt aktív legutóbb a Messenger üzenetküldő szolgáltatásban? Vagy ki ne segített volna az anyukájának vagy barátnőjének társat keresni egy internetes társskereső segítségével, írta meg a bemutatkozó szövegét, esetleg válaszolt is az érdeklődőknek? Előfordult esetleg olyan, hogy ismeretlennel kezdtünk el levelezni, álmokat szőttünk a csetablakban épphogy látható profilképe köré, majd a személyes találkozás csalódást okozott?

A kötet legjobb novellái azok, amelyekben ott van ez az érzelmi plusz, a gépek világának leírása mellett (*Robbantott halak*, *Az álmaidat is add nekem*). És a kötet megjelenésének időzítése is kiváló, bár az alkotó még akkor, 2019-ben dolgozott ezeken a novellákon, amikor karanténról szó sem

volt, de így igazán aktuálissá vált az az írás (*Menekülő állatok*), amelyben a kollégák a videókonferenciák világából kilépve végre személyesen is találkoznak, és a főhőső, Tünde realizálja, hogy az a kolléga, akiről eddig álmodozott, a valóságban jóval alacsonyabb. Sőt, e novellából az is kiderül, hogy a videókonferenciák közben lehet valaki akár tréningnadrágban is, úgysem látszik. És a konferencia után bizony otthon könnyebb kiengedni a gőzt, mint az irodában, mivel nem látják a kollégák.

Persze arról, milyen lesz a jövő, most is vannak elképzeléseink. Egyrészt a klímakatasztrófa veszélyei és az emiatt kialakult környezettudatosság kritikusan jelenik meg az egyik novellában (*Műanyagmentes falafelgolyók*). A *Szerény javaslatban* az az ötlet a klímaváltság megoldására, hogy vágják le az emberek lábát. Ami persze egyértelmű utalás Jonathan Swift *Szerény javaslat* című röpiratára, amelyben ő az éhínség enyhítésére az ír gyermekek húsának árusítását javasolta. A groteszk, az ironia több novellában is jelen van a kötetben, bár néha túlzónak éreztem, illetve egy novellabeli szituáció gyors lecsapásának, nem adva elgondolkodtató befekélyezést a történetnek (*Műanyagmentes falafelgolyók*).

Képet kapunk arról is, hogy a jövőben minden automatizált lesz, például nem kell villanyt kapcsolni, mert a fényérzékelő megelőz bennünket, étkezési tanácsokat is kapunk különféle okosszerkezetektől egészségmegővési céllal (*Ha anyukát is felokosíthatnám*). Felmerül az a kérdés is, mennyi-

ben hatnak ránk a virtuális világban posztolt valóságok: hogyan a boltban meglátunk egy rózsaszín inges fickót, könnyen azt hisszük, hogy az ismerősünk, mert épp láttunk egy rózsaszín inget egy Insta-posztban.

Természetesen generációs kérdésként is felmerül a virtuális világ ismerete, illetve a generációk harca egymással: jobb volt-e a virtualitás nélküli világ, van-e személyiségformáló hatása a nethasználatnak (*Save game*)? Jőmagam inkább fordítva tenném fel a kérdést: azok a szeretteink, akik nem ismerték sem a mobiltelefonok, sem az internet világát, vajon hogyan használnák a virtuális teret? Vajon megosztaná-e nagyapám a Facebookon legújabb írását? Ebben nem vagyok annyira biztos, abban annál inkább, hogy apám borítóképe biztosan az unokája lenne.

A kötetre úgy figyeltem fel, hogy a *Robbantott halak* című novella ajánlóját olvastam: ez az a történet, amikor az anyát a lánya regisztrálja a társskeresőre (a Tinderre) szülei válása után, ő alkotja meg a profilt, levelezik, sőt randevúra is kíséri az édesanyját eleinte, egy ötletes szerkezet segítségével még randi közben is tanácsot adna neki. A történet befejezése azonban csalódást okozott: a lány találkozik anyja egyik udvarlójával, ezt eltitkolja előle, és bár vakrandiról van szó, de csókolózik is a korban hozzá nem illő udvarlóval. Szeretnék hinni abban, hogy a világ alapvetően

jó, és nem arról szól, hogy átverjük a szeretteinket, még ha egy randi erejéig Szeretném hinni, hogy arról szól, segítjük egymást, és ha másként alakulnak a dolgok, mint ahogy eredetileg terveztük, akkor arról nyíltan kommunikálunk, és nem verjük át a másikat, mint a novella lányszereplője. A kötetet ajánlom olvasásra mindenkinek, akit érdekelnek az olyan történetek, amelyekben a jelen kapcsolati világa virtuális eszközeink használatával jelenítődik meg.

ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLÓDÁSOK

Szőke Anna

Jung Károly: *Folklór minden időben és más témák. Tanulmányok.* Újvidék, Forum, 2017.

A magyar, különösen a vajdasági néprajztudomány nagyon sokat köszönhet a közelmúltban elhunyt Jung Károlynak. Ő az egyetlen, aki a hagyományos komparatív módszerekkel és tudományos szempontrendszereket követve építkezett. Folklorisztikai életművét az összehasonlító vizsgálódások határozzák meg. E tekintetben szinte Jung Károly az egyetlen vajdasági folkloristánk. Nélküle nem bontakozott volna ki a mára már igen gazdag délszláv és magyar folklórszövegek egybevetése. Ilyen nagy horderejű kutatást csak az képes végezni, aki ismeri a szerb nyelvet, a szláv szakirodalmat, a megjelenő szakfolyóiratokat. Többször is hangsúlyozta, a szerb nyelv ismerete nélkülözhetetlen a párhuzamok feldolgozásánál.

Ebben a könyvében a 2012–2017 között megjelent tanulmányait adta közre. Aki nem kísérte Jung Károly kis példányszámú tudományos folyóiratokban megjelent írásait, annak az újdonság erejével hatnak e tanulmányok. A kötetben megjelent folklórtémákat komplex módszerrel tanulmányozza, elsősorban a források összességét gyűjti be. Konkrét célja a korpusz elemzése. Magyarzatokat fűz az eredeti szöveghez, a történelmi ismeretek összefüggésében maradéktalanul feltár és közread. Legtöbbször letűnt kulturális elemeket vizsgál, mint például a Búrvár jelentése, a gerontoktónia/Altentötung, letűnt regösének-töredék, és említhetjük a Tito-verseket is. Mindenhol a téma háttérét kutatja és tárja fel.

A kötet első tanulmánya a földfogalás motívumkörét vizsgálja. Azt a témakört, amely a török hódoltság idején mint néphagyomány eljutott Boszniáig, a balkáni török világba. Hogyan, miként jelentheti a Búrvár a birtokszerzés alapmotívumát? Honnan eredeztetik a Búrvár-motívumot? Megismerhetjük a Dido névvel fémjelzett városalapítási monda elemeit, azokat a mondaváltozatokat, amelyek Karthágó alapításának mondájához kapcsolódnak. Elhagyva a kötet első tanulmányát, ismét olyan témakörrel találkozunk, amely a magyar folklorisztikán belül nem kapott nagyobb teret. Ha a világhálón szeretnénk többet megtudni az öregek intézményes megőlésének megszűnéséről, egyetlen ablak nyílik meg, s ez nem más, mint Jung Károly 2002-ben e témakörben megjelent írása. (Jung

Károly: *Mióta tisztelik az öregeket? Az öreg(ember)ek megőlésének megszűnéséről szóló népi elbeszélések a magyar prózaepikában.* Híd, 2002.) A gerontoktónia kérdéskör vizsgálatakor Jung számára három népi elbeszélés volt ismeretes, amely a magyar folklórban az öregek megőlésének megszűnését (megszüntetését) fogalmazta meg. Oldalakon át ismerteti, hogy a kérdéskör kapcsán hogyan ismerte meg a feljegyzett szövegváltozatokat. Kiemeli, az útgörög szóhagyományban följegyzett szövegváltozatok motívumgazdaságukban meg sem közelítik a páratlanul gazdag délszláv szövegek színvonalát, sőt az eddig ismert négy magyar változatét sem.

Jung tanulmányaira a személyes hangvétel jellemző. Alapos odafigyeléssel elemzi a párhuzamok felfedezését, miközben az elemzett műfaj speciális vonásaira összpontosít. Gondoljunk csak a kórógyi regösének hiteles és kevésbé hiteles párhuzamaira. „Mindenképpen kerülni igyekező a meredek fogalmazás kínáló lehetőségét, ezen a helyen mindössze annyit kívánok megállapítani, hogy e három »változat« közül gyakorlatilag egyiket sem szabad komolyan vennie az egykori jugoszláviai magyar (ma szerbiai magyar és horvátországi magyar) folklórkutatás néhány évtizeddel ezelőtti »felfedezései« és történelmi kutatójának.” Kétségtelen, hogy elemzéseiben tudatos bővítésre törekszik, olyannyira, hogy a regösének vizsgálatakor a figyelmet még a régészeti kutatások eredményeire is ráirányítja.

Németh István novellája alapján írta meg a *Kossuth Lajos fenn az égben... – A Kossuth-nóta 20. századi utóéletéhez* című tanulmányát, egy magyar népdal szövegét hogyan költötték át a magyarcsernyei fiatalok. A *Túl a Tiszán faragnak az ácsok* népdalt 1945 után is átköltötték a magyarok itt, a Délvidéken, s mindig akadt jóakarátú ember, aki besúgta őket az Oznának (kommunista belbiztonsági erő, titkosszolgálat). A tárgyalás lefolytatását némi folklórkiegészítéssel adja közre. Számomra ez az írás, ha úgy tetszik, dolgozat, inkább a társadalomnéprajz kategóriájába sorolható, mint a folklór-gyűjtemények közé.

Kutatástörténeti dolgozatai nem kerülik el a hatvanas évek titóizmusát sem. A titóizmust mint rendszert és mint ideológiát egyértelműen a kommunista/szocialista gondolkörbe sorolhatjuk. Ennek táptalaja részben az iskola volt, részben a népre ráerőszakolt mindenféle irodalmi és zenei

alkotás ismerete és annak gyakorlatban történő előadása. Az olvasókönyvekben megjelent szövegeket elemzi visszaemlékezései alapján. Idézem: „Ma már olcsó szórakozás lenne arról meditatálni, hogy a második kisdiák a vereszet alapján hogy képzelte el a délszláv nemzetek válogatott és rettenhetetlen lovascsapata élén kivont karddal robogó Marsallt, amint ráront a gyáva ellenségre, s természetesen legyőzi.” Ma biztosak lehetünk abban, hogy rendelkezésre gyártott vereszetéről van szó, s ahogy Jung találóan definiálja: korfüggő követelménynek tett eleget a költő.

A könyv összefoglalást ad a témákkal kapcsolatos empirikus vonatkozásokról is, például erre a Dugovics-motívum vándorútjának tárgyalása. A szerző nemcsak saját eredményeire támaszkodik, hanem széles körű kitekintést nyújt az irodalomban fellelhető ismeretekre. Értekezéseiben a legjelentősebb nemzetközi publikációkra hivatkozik (Bonfini, Antonio; Marzio, Galeotto; Rabi-ger, Frank). Ezek után méltán tehetjük fel a kérdést, vajon a járulékos elemek között nem búvik-e meg a mítoszteremtés alapvető tényezője, hogy minden nemzet a saját képére rekonstruálja a szereplőket, ezzel is nagyszerű példaképeket állítva a jövő nemzedékének. Ez a kutatás is a sokrétű ismeretanyag alapszík, aminek ékes bizonyítéka az *Áso és Sztána* ballada ismertetése, illetve a komparatív megfigyelés kapcsolata. Bár ezen ismertetőnek nem tisztje, hogy részletesen beszámoljon a kötet minden tanulmányáról, mégsem tudom megállni, hogy ne vegyem számba valamennyit. Érdeklődési körömet elsősorban a kutatások mélysége kötötte le: milyen „mélyre” tudott eljutni a szerző az adatok felkutatásában.

Egy újabb történet: a hagyomány szerint havas Boldogasszony emlékére a hívek elzarándokolnak Tekiára, a kegyhelyre. Itt ismételtlen szájhagyományozódik, hogy ezen a napon (1716. augusztus 5-én) a törökök megfagytak, hogy rémisztő hideg lett, hogy hó esett. Nos, ezeknek a feltevéseknek, népi legendáknak az eredetét kísérli meg Jung Károly hiteles adatokkal feltárni. A zarándoklat indítékait, az erre vonatkozó feljegyzéseket, ponyvákat, imakönyveket is megismerhetjük a tanulmányban feltüntetett hivatkozásokból.

A kötet adalékaként ismertett egy dilemmát, Vitkovics Mihály *Bácskai népdal* című verses szövegének „születéséről”, annak szerb fordítása kapcsán.

A problémakör megközelítéséhez részletes tájékoztatót kapunk, és az említett irodalmár szerepéről a magyar–szerb irodalomban. Vitkovics Mihály fontos alakja a 19. század magyar–szerb irodalmának, bár alkotásai napjainkban már csak az irodalmárok körében ismert. Ez a tanulmány is megerősít bennünket, hogy Jung Károly nagy lelkesedéssel foglalkozik a magyar folklór szerb párhuzamaival. Továbbá szembeáll mindazokkal, akik tévesen fordították Vitkovics költészetét magyarra.

A szláv kapcsolatok, párhuzamok keresése mindig előtérben áll tanulmányaiban. Az egymásra rakódott bonyolult elemeket mikroszkóp alá teszi, sejtjeire bontja a rendelkezésére álló anyagot, míg nem konklúzióként levonja az „igazságot”. Az a bizonyos rendelkezésére álló anyag pedig nem más, mint a felkutatott szakirodalom. A megjelent tanulmányokhoz több mint 190 szakirodalmi forrást használt fel.

Nem csak más nemzetek folklórkutatásai érdeklik, górcső alá veszi a nemzeti identitást kifejező Kossuth-dalokat is. Feldolgozza a második világháború utáni szellemi élet alakulását, amelynek alappillére az oktatás volt. Az oktatás egyik (sőt legfőbb) funkciója a társadalmi integráció. Lerántja a leplet az ideologizált értékrendről. Tankönyvek elem-

zésén keresztül érzékelteti a szocializmust, a központosított rendszert, hogyan sorvasztották el a helyi kultúrát, a nemzeti identitástudatot.

A reá jellemző aprólékos részletezéssel vezeti fel az *Egy elfeledett jószolgálati folyóirat* című tanulmányát. Néha olyan érzése támad az olvasónak, miért kell ennyire körülírni egy levél keletkezését: pecsét, címzés, mérete, színe, de továbbhaladva az apró elmélkedéseken, egy nem mindennapi, helyesebben egyáltalán nem ismert folyóiratról szerezhetünk tudomást. Hogy a közölt folyóiratról miért hallgatott a vajdasági íróársadalom, arra – ha kissé burkoltan is – megkapjuk a választ. És még sok másra is.

Még sok mindent el lehetne mondani Jung Károly *Folklór minden időben és más témák* tanulmánykötetéről, összegzésként két gondolatot fogalmazok meg. Minden tanulmánya elmélyülésről tanúskodik. E gondolatom pedig választ ad arra, miért nehéz Jung Károly tanulmányait olvasni: mert az ilyesfajta vizsgálatok nem mindennapiak. Második gondolatomban pedig egy megkülönböztetett terminust használnék Jung könyvéhez: végigérve a tanulmányok olvasásával, olyan érzésem támadt, mint ha egy nagy lexikont olvastam volna.

Kultúránk többirányú vizsgálata teljeseedik ki e kötetben.

EGYÜTT ÉS KÜLÖN

Chris Carter: *A nevem: Halál*. Fordította Szabó István. General Press, Budapest, 2021.

Nem tűnt különösebben érdekfeszítőnek Chris Carter regényének kezdete, azt hittem, csalódnom kell az egész műben. Egy fiatal, halálra kínzott nő holttestét fedezi fel egy éjjeli kerékpáros egy elhagyatott helyen, a rendőrség megállapítja, hogy a póz, ami-be helyezték a hullát, valami üzenetet hordozhat, meg a környék is beszédes lehet, noha nem maradt az elkövető után semmi árulkodó nyom. A két nyomozó – Carter állandó karakterei – hamarosan rájön, hogy az áldozat testén vágóeszközökkel és korbáccsal okozott sérülések száma is jelentéssel bír, és sejtik, hogy ennek a gyilkosságnak bizony folytatása lesz. Az elkövető pedig egyszerre nagyon óvatos és vakmerő, kommunikál a maga módján a rendőrséggel, cselekedeteivel arra ösztönzi a hatóságot, hogy mielőbb kapja el, mint hajdanán tette Hasfelmetező Jack meg később a zodiákus gyilkos a maga idejében, aki kódolt leveleket intézett a hatósághoz, a szektás Sam fia meg az ABC-gyilkos, aki arról kapta elnevezését, hogy áldozatai vezeték- és keresztnévének, illetve a gyilkosság helyszínének kezdőbetűi sorra megegyeztek. Itt van még *A bárányok hallgatnak* gyilkosának ihletője, Gary Heidnik, aki fekete nőket tartott fogva pincéjében, és

a megölt társaik húsával etette őket a menetrendszerű kínzások közt, meg a harminc nő meggyilkolását beismerő Ted Bundy és a nekrofil sorozatgyilkos Edmund Kemper. A regényben szereplő sorozatgyilkos mintha ezen bűnözők lényegének az összegzése lenne, megfűszerezve egyéb sorozatgyilkosok esszenciájával.

Az első áldozat testében szöveges üzenetet hagyott a gyilkosa, ennek az aláírása a regény címét adó *A nevem: Halál*. Címnek eléggé triviális, ám végül fény derül rá, hogy minden betűjének komoly jelentése és külön üzenete van. A bizonyítékot a holttest boncolása fedti fel, ez a rész Robin Cook *Genesis* című krimijébe is simán beilleszthető. Nemcsak azért, mert ott is, itt is egy munkamániás, alvászavarban szenvedő nő a boncmester, hanem az epizód hangulata is nagyon hasonló. Ez is megtorpanított Carter regényének olvasásában, de aztán elkapott a történet lendületének gépszíja, faltam a fejezeteket. Meglepő volt, hogy az eddig hét kötetten át futtatott nyomozó nem detektívzseni, hanem ésszel és szorgalommal megáldott rendőr, az átlagosnál nagyobb tűrőképességgel, igyekezettel megáldott férfi, aki nagyon érti a szakmáját. A társa – minden amerikai krimiben van társa a nyomozónak – nem sokat lendít a nyomozáson, de biztosnak tűnő támasza a nyomozónak, a főnökük viszont dramaturgiailag fe-

lesleges, van csupán, mert lennie kell, ott a helye a regényben. Hogy miért, az nemigen derül ki, a sorozat indításakor lehetett fontosabb személy.

A nyomozók elvannak a saját problémáikkal, a regény fókuszába az elkövető kerül, akihez két, időben elkülönített szál vezet. Ezek a szálak évtizedek alatt összefonódtak, pontosabban megszüntek külön szálként működni, a felfedezett áldozatok száma csupán felszínét képezte a sorozatgyilkosságok áldozatai számának. A regényben három elkövetés leírása olvasható, mindegyik megrendítően brutális, ocsmány. De van bennük (gonosz) fantázia. Ha film készülne a regényből, aligha nézném meg, a képernyőn még undorítóbb a darabolós (slasher) horror. Ez a regény ugyan lényegében egy jól kiagyalta thriller, de néhány fejezet olvasását nem javasolnám labilis idegzetű olvasóknak. Pedig Carter, mondhatni, „pedagógiai” indíttatásból írta a művét, azt kívánta bemutatni általa, hogy miként manipulálható a személyiségfejlődés, és hogyan válik áldozatból elkövető, a társadalom miért marad süket a szociális áldozatok segélykiáltásai iránt. Szemléletes példa, hogy a regényben egy apa egy gyilkosnál megrendeli „mihaszna” fia eltüntetését, és a hatóság még nyomozni sem kezd utána. Nem a rendőrség hibája, kétségtelenül, hiszen senki sem jelentette be a gyerek eltűnését, de az olvasóban fel-

merül a kétség: mire is képes a közönség és a hatóság? Együtt és külön.

A szerző nem azonos az *X-akták*at kifundáló televíziós producerrel és rendezővel, forgatókönyvíróval, mindössze névrokonok. A regényíró Chris Carter Brazíliában született és nevelkedett, majd az Amerikai Egyesült Államokba költözött, ahol évekig kriminálpszichológusként dolgozott. Később több zenekarban gitározott, Angliában hívatásos muzsikusként kísért számos hírességet. Végül zenei pályafutását hátrahagyva, az írásnak szentelte magát.

esszé

TÖRTÉNET A SZÍNHÁZBAN VII.

A ZENE MINT A SZÍNHÁZ ORGANIKUS ELEME

Noha szinte alig látni olyan színházi produkciót, amelyben nem szól valamilyen zene, a színház és a zeneművészet kapcsolata egyáltalán nem nevezhető konfliktusmentesnek.

A hagyományokra is visszatekintve, a színházi zenét leginkább a színházi játék hangulati megtámasztásaként, a dráma zenei kíséretéeként szokás aposztrofálni. A zeneművészet jelenléte, valamilyen módú alkalmazása többnyire az összes színházi korszakot végigkísérte, alkalmazkodva az éppen aktuális esztétikai alapelvekhez, követelményekhez, művészeti irányzatokhoz. A kezdetekben még elemi része volt a teátrális eseményeknek, a költészettel pedig szinte elválaszthatatlan egységben létezett (például a középkori trubadúrok). A későbbiekben, feltehetőleg a művészetek ágazatokra való tagolódása folytán, jelentősége – főként a nyugati színházakban – folyamatosan redukálódott, mígnem az aláfestő, jelenetváltó, hangulateltelő szerepkörig süllyedt. Dramaturgiai szerepét majdhogyan egészen elvesztette, szerepe szinte teljesen az irodalom és a látványművészet alá rendelődt. Kivételt képeznek persze a zenés színház műfajai (musical, ope-

ra, rockopera, operett), amelyek zenei betétekkel, dalokkal mesélnek el egy történetet, vagyis a próza helyét a megzenésített szövegek, énekszámok töltik be. A zenés színháznak megvannak a saját szabályai, követelményei, és ezen értékrendek mentén haladva szolgálja ki a műfajjal kapcsolatos elvárásokat. Nem kitűzött célja viszont, hogy a színházat alkotó többi művészet és a zeneművészet között elmélyültebb kapcsolatot létesítsen, hiszen a zenét determinatív elemként használja, leginkább a minél erőteljesebb hatás elérése érdekében.

Léteznek szerencsére olyan színházi alkotók is, akik a zenét (és egyéb akusztikus eseményeket: a beszédet, az éneket, a zörejeket, különféle hangeffektusokat) nem hatás-keltésre, hangulatteremtésre használják, hanem organikus elemként igyekeznek beépíteni az alkotásba. Ez egyáltalán nem könnyű feladat. Főként, hogy tudjuk, a zene – absztrakta jellege folytán – a legnehezebben behatárolható, racionálisan a legkevésbé megközelíthető művészet. Sokkal elvontabb minőséget képvisel, mint a térbeli vagy más időbeli művészetek, így megközelítésében is más szempontokat

kell szem előtt tartanunk, mint a többi színházi elemnél általában. A zene absztraháltságát, éteri dimenzióit, zsigereinkre gyakorolt hatását nemigen lehet összehasonlítani semmilyen ennél materiálisabb, kézzelfoghatóbb, kevésbé elvont dologgal. Egy festmény például beidézhető annak eredeti formájában, üzenetében is, a zene viszont – azáltal, hogy egy meghatározott struktúra és jelrendszer részévé tesszük – mindenképp kilép „tisztán”, azaz abszolút közegéből, és a szerkezeten belüli jelentéstartalommal ruházódik fel. (Az abszolút zenének éppen az a lényege, hogy mentes marad minden zenén kívüli elemtől, szövegtől, funkciótól, alkalomtól, ábrázolástól.)

Ahogy ezt Patrice Pavis is jelzi, a színházi zenét nem magában és befogadásában kell vizsgálnunk, hanem abban a módban, ahogy a színházi esemény szolgálatában a mise en scène – vagyis a jelenet, a színházi helyzet, a rendezés – használja.

Wagner szerint „ahol a többi művészet azt mondja: ez jelent valamit, ott a zene azt mondja: ez az”. Ahol a beszéd, a színész, a látvány jelei egy adott dologra utalnak, ott a zenének

nincsen konkrét tárgya, sok mindenről mesélhet, de leginkább a benne keletkező effektekkel jelöl. Egyszerre képes befelé – az előadás helyzetére – reflektálni, és idézeteivel ugyanakkor kifelé is kommunikálni (utalásokat adni a cselekmény idejére, helyszínére, a szereplők jellemére, lelkiállapotára, felfedni rejtett gondolataikat, érzéseiket stb.). Eugenio Barba hitt abban, hogy a jó zene láthatóvá teszi maga mögött a csend alkotta hátteret is, amelyből kiemelkedik. Mindezen tulajdonságai okán pedig talán a legalkalmasabb művészet arra, hogy elmélyítse, sőt megsokszorozza a drámai hatásokat. Az előadásba ágyazódva sugárzik, áthatja globális érzékelésünket, de nemigen tudjuk körülírni, valójában melyik érzékünkre hat. Olyan légkört képes teremteni, amelyben rendkívül befogadóvá válunk a színházi alkotásra. Tolsztoj szerint a zene nem lelket felemelő vagy lealacsonyító módon hat, hanem lelket felzaklató módon hat. Arra ösztönöz, hogy elfeledkezzem magamról, a valódi állapotomról, valami más állapotba visz át. „A zene hatása alatt, úgy rémlik, azt érzem, amit voltaképp nem érzek, megértem, amit nem ér-

tek, meg bírom tenni, amit nem bírok.” Valóban így van, a zene hatása mágikus, sőt hipnotikus: a gyermek énekszóra abbahagyja a sírást, a katona énekszóval menetel a harcba, a szírének énekének csábításától csak úgy lehet szabadulni, ha az ember viasszal dugja be a fülét, és sorolhatnánk. Schopenhauer azt mondta:

„A zenének ez a mély kapcsolata a dolgok igazi lényegével megmagyarázza azt is, hogy mihelyt egy jelenetet, egy cselekvést, egy ténnyt, egy dísletet megfelelő zene kísért, úgy tetszik, mintha felfedné előttünk annak legtittkosabb értelmét, mintha legigazabb és legpontosabb értelmezője lenne.”

Nem csoda tehát, hogy a színházrendezők legtöbbször él a zene adta lehetőségekkel, és kihasználja annak hatásmechanizmusát. Itt válik viszont fontos kérdéssé, hogy ezt milyen módon, milyen minőségben és milyen szándékkal teszi. A jó zene hatása akkora lehet, megoldatlanságokat is képes elfedni, ennek okán viszont nagyon könnyű vele visszaélni, illuztrációként vagy problémamegoldásra használni.

folytatás a 16. oldalon

esszé

Mezei Kinga

Az sem lényegtelen, hogy a rendező mennyire zeneértő. A zene egy színházi ajánlat, amelyet ugyanúgy meg kell tudni rendezni, mint a többi alkotóelemet.

Megfigyelhető, hogy azok a rendezők, akiknek van zenei affinitásuk, sokkal pontosabban, elegánsabban, érzékletesebben komponálják meg a színpadi helyzeteket is. Nem meglepő ez, hiszen a zene elemei (ütemezés, ritmus, tempó, hangnem, hangszín, dinamika és az összhangzattan azon fogalmai, mint harmónia, diszharmonia) valójában megegyeznek a rendezés elemeivel, fogalmaival, a jó színpadi kompozíció alapkövetelményeivel. „Egy zeneileg komponált előadás nem olyan előadást jelent, amelyben a színpad mögött folyamatosan zene vagy ének szól, hanem olyan előadást, mely pontos ritmikai partitúrára épül” – állítja Meyerhold. Grotowski *Akropoliszának* egyik jelenetében az építkezési munkálatok zörejeit a fémelek muzsikájává alakította; a szögelés, kalapácsütés, a fapapucok kopogása, a csövek zengése ily módon a konkrét zene – színészi cselekvésből születő – parafrázisává vált. Szerencsére korunkban is található olyan jelentős színpadi alkotókat, akik megkísérik visszaállítani a zene kifejező szerepét a színpadi alkotásban, és azt az egyéb elemek fontosságával kiegyenlíteni. Egyre több rendező és zeneszerző tekint úgy a zenére (és egyáltalán a színpad akusztikus

elemre), mint az előadás többi részével folyamatosan párbeszédet folytató elemre. Purcárete rendszeresen a zene és a színház határmezsgyéjén lavíroz, a zenét többnyire teatrális elemként építi be előadásaiba. Robert Wilson elsősorban emblemikus látványképeiről híres, ám valójában minden felsorakoztatott elemet a zene oldaláról közelít meg, zeneként értelmez, mégpedig egészen sajátos módon. Forgács András szerint Wilson a zenéhez „szinesztéziás, egyetemes és alapvetően sérült” muzikalitással közelít, azaz még operarendezéseiben is „a struktúrák folytonos felborításában érdekelt”. Olyan elemekkel dolgozik, amelyek egyszerre értelmezik is a zenét, ugyanakkor ellent is mondanak a szerves dramaturgiai folyamatoknak. Látványkonstrukciói a képnek valamilyen absztrakt, ritmikus (vagyis zeneként értelmezett) kivételései. Előadásainak partitúráit nem közvetlenül kell értelmeznünk, nem a cselekményt, a történetet kell megfejtenünk, hanem – az operához hasonlóan – át kell adnunk magunkat az előadás zenéjének. Zenei munkatársaként leginkább komoly történettel rendelkező egyéniségeket választ (például Tom Waits, Lou Reed, Philip Glass, Rufus Wainwright vagy a sokoldalú mezzoszoprán, Soňa Červená).

A magyarkanizsai ko-reográfus-rendező, Nagy József szintén körültekintően válogatja meg zenészpárte-

reit, akik főként a (magyar) kortárs improvizatív zene és jazz világának eminens képviselői. A Szabados György zeneszerzővel, Kodolányi Gyulával és Kobzos Kiss Tamás énekmondóval közösen készített *A kormányzó halála* című kortárs operája zenei szempontból mindenképp mérföldkőnek számított az újkori európai színházi életben. Az alkotók olyan színházi szövetet képzeltek el, amelyben a zenének, a recitálásnak és a mozdulatnak egyforma szerep jut, ám sokkal stilizáltabb és nyersebb formában, mint amit az operában vagy balettben megszoktunk. Nagy József az előadásaiban nagy hangsúlyt fektet a hangzásvilágra, nem csupán a tánc megtámasztásaként, hanem az egész produkciót szervező elemként. Esetenként maga a hangszerpark és a muzsikások is szervesen beépülnek a színpadi eseményekbe. Olykor viszont egészen egyszerű tárgyak lesznek hangszerekké, például kiürült ágyútolcsérek vagy az *Utolsó tájkép* című, gyermekkort is felidéző önarcképrajzában a pingponglabdák, madársípok, fémtányérok, cintányérok, botocskák és az előadást záró bűgőcsiga, amelyek az emlékezés eszközeiként válnak hangszerekké, zenei idézetekké.

A legizgalmasabb kísérletek pedig kétértelműen a német Heiner Goebbels keze alatt formálódnak, aki nemcsak hogy beépíti a zenét a színházba, hanem egyenesen a zenéből csinál színházat. Goebbels valójában az opera, a színház és a koncert határvonalaival megszüntetését veszi célba. Színházában a zenét nem csupán auditív elemként alkalmazza, hanem az előadás szövetét a zenén keresztül konstruálja meg. Ezen kísérletek már egészen elrugaszkodnak mindenemű narratív hagyománytól. Szerkesztésmódjuk a zenei fogalmak és eljárások mentén történik, a ritmus, a repetíció, a zenei témák variációi, a különböző hangképző szerkeztük által létrehozott akusztikus effektusok technikáit alkalmazva. Előadásaiban minden elem, tárgy, szerkezet tevékeny válik.

Táj kéken parcellákkal

Látványképei leginkább zenei hangot adó installációk. Goebbels színházának középpontjában a közönség áll, amely felszabadultan és személyre szabottan értelmezheti a látottakat és a hallottakat. *Max Black* című előadásában trükkökkel, mágiával telepakolt színpadi varázslás zajlik; kémcsövek füstölgő folyadékai sísitereknek, üveghangon nyekereg a vonóval megszólaltatott bicikliküllő, a tűzijáték élesen süvít a levegőben, a bakelitlemezek hegedűvé változik, a kávéfőző kotyog a tűzhelyen, minden tárgy és hangszer szikrázik, világít, füstöl, tűzcsóvákat ereget magából. A néző egy – a világtól elzártan élő – örült tudós mechanikával, gépekkel működtetett titokzatos szobájában (vagy inkább elméjében) találja magát. *Eraritjaritjaka* című előadása egyfajta művészetekből összealkotott totális színház. A zene (Mondriaan String Quartet) tizedmásodpercnyi pontossággal működteti a színpadi eseményeket. E. Canetti szövegeit az egyetlen szereplő, A. Wilms tolmácsolja, aki mindenható karmesterként irányítja a történeteket, folytonos kontaktusban a zenekar játékaival. Az előadás díszletéül szolgáló két-dimenziós ház homlokzatára vetített filmjelenetek és a színpadon élőben zajló történések – szinte szemfényvesztéssel felérő – átmeneteiben varázslatos dimenziók nyílnak meg. Legmegdöbbentőbb vállalkozása a *Stifter dolgai* című performatív installációja (ihlető-

je Adalbert Stifter 19. századi osztrák költő, festő), amely előadók nélkül zajlik. Öt zongora muzsikál zongorista nélkül, miközben vízzel telített medencék bugyborékolását, a beljük csepegő eső pattogását, rögzített szövegeket, énekhangot hallani. A látványt vetítéssel, varázslatos világítással fűszerezi. Mindent hidraulika és elektronika mozgat, ami pedig mindebből születik, az nem más, mint egy színpadra fogalmazott zenemű.

A fent említett esetekben a zene és a színpad nem csupán egymás szolgálatába állnak, hanem mindkettő igyekszik bizonyos szintig megőrizni autonómiáját is, és ily módon erősíteni a másikat. Ezen alkotók a zene és a színház – mint valójában a kezdetektől összetartozó művészeti ágak – viszonyát fogalmazzák újra, nagyon különböző módokon és stílusokban. Ezekhez a vállalkozásokhoz természetesen szükség van azokra a zeneszerzőkre is, akik arra törekednek, hogy színpadra szerzett zenéik ne csupán kiszolgálói legyenek az adott produkciónak, hanem önállóan is érvényes művekké váljanak. Ez már igen magas szintű törekvés, amely a zenét – mint egyetemes nyelvet – igyekszik visszahelyezni annak eredeti, sőt szakrális pozíciójába. Lehet bízni abban, hogy csodálatos lehetőségeket bocsát a színházi alkotók rendelkezésére az a zeneszerző és muzsikás, aki a színházat lelkületében és kreatív módon érzi.

Táj VII